

ספר חסידים

שלו אמר לו נפש חבלת כי ביום ובלילה הוא צריך לעיין בו וכשבאין החולים אליו
אומר איני יודע בלא ספרי אמר לו תחזור לו אמר לא אאמין לו שאם אחזור לו
הספר לא ישלם לי אמר לו החכם כשיצטרך לעשות רפואה אמור לו שיבא לביתך
לראות אמר או לא ישלם לי אלא אמתין עד ששרים יבקשוהו לעשות רפואה הרי
בעל כרתו יפדהו אמר לו החכם אדהכי והכי שמא ימות עני שצריך רפואה וימות על ירך:
תתתקעא. (ב) אדם שהולך בין החשודים על סם המות והוא ירא מן ישליכו במאכלו
או במשקו יתקן סכין ויתקן הקתא של סכין כעצם של נחש
וינעוץ בשלחן ואם יש סם המות יזיע הקתא של הסכין כי הנחש מלא ארס ומתקנץ
ממנו סם המות אעים שלא נעשה מן הנחש מצא מין את מינו וניעור לכך מויע:
תתתקעב. לאדם ששונא בני אדם אסור ללמד דברים שיזיקו:
תתתקעג. (ב) למה לא כתב שלמה המלך חכמותיו מה היו ולא כתב אלא ג'
ספרים בלבד כי אם היו נכתבים שאר דברים היו עוסקים בהם
וממעטים להגות בתורה ועוד היה בא לידי ביטול תורה ומצות כי יש חכמה שאדם
רואה בבשר (א) ויודע אם השוחט באותה לילה שימש מיטתו ויש חכמה שאדם יודע
בהמה ובהיה אם היא טריפה או כשירה ואף אם נשחטה הבהמה ונתערבו החתיכות
הכשירות והטריפות יודע איזה כשירה ואיזה טריפה ואיזו נכילה אלא אם היו כתובות
החכמות היה בא לידי רעה שהרעים יאמרו אין בדיקות בהמה לאחר שחששה כי
מכירים אנו אותה שהיא כשירה וכן לכל דבר היה לו חכמה לרעת ולא נכתבה כדי
שלא יסמכו עליה וכל חכמת שלמה וכל מיני חכמה הכל רמוזים בתורה קצתה או
דונתה ואם יאמר לו אדם למה [ע"ב] לא יעשה הקבי"ה שיהיו צדיקים כשלמה אמור
לו כבר היה שלמה חכם מכל אדם ונכשל בחכמה ואם יאמר למה אין גבור כשמשון
אמור כבר נכשל ואם עשיר כקרח נכשל בעושרו (ב) ודואג הרי אין לומר למה לא
עשה חכמים גבורים ועשירים כי הוא יודע מה הוא עושה:

ענין תלמוד תורה כתיב כאן:

תתתקעד. כתיב (תהלים יט ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש ואיזו תורה בעלת
מוס אלא איזו תורה תמימה כשהיא משיבת נפש מי שמזכה את
הנפש ומשיבה מניהנם לתחת כנפי השכינה כמו שנאמר (מלאכי ב ו) ורבים השיב
מעון וכתיב (שם שם) תורת אמת היתה בפיהו לכך (דברים יז ט) ובאת אל הכהנים
וכתיב (שם לא ט) ויתנה אל הכהנים בני לוי כדי שלא יבא חטא על ידם לכך יעמוק
לזכות את הרבים כדי שלא יבא חטא על ידו מתי התורה תמימה כשיעשה מעשים

(ב) ס"פ.

תתתקעו. (ב) במדרכי ס"ק דחולין מביא בשם אלדר הדני: ואם לא הורחץ משי"ו ושכח ושחט
פיגול. לכן אולי זה כוונת רבנו שכתב: אם השוחט באותו לילה כו', ולפי דברי הרב
שו"ר בכ"ח התמישי צד רכ"ז מצאה החומרא ההיא מקום גם אצל הערכאים יעוין ע"ז באלקוראין.
(ג) במדרש שו"מ מזמור נ"ב: אמר דוד לדואג אתה עשיר, ובמדרש שמואל פ"ז: יש שהרבו
חכמה לטובתן ויש שהרבו חכמה לרעתן כן הרבו לרעתן דואג ואחיתופל יש שהרבו עושר לטובתן
והרבו לרעתן כן הרבו לרעתן קרח וחזן. ולפי"ז צ"ל בדברי רבנו "דואג" אצל שלמה, אבל במדרש
שם איתא כי שלמה הרבה חכמה לטובתו לכן צ"ע.

טובים שראוי להשיב נפש מן המות ומניהגם (א) ר' חנינא החיה את המת במעשה ראשונים (ב) ורבה את ר' זירא כמו אלישע (ג) וכר' יוחנן את רב כהנא (ד) ור' יוחנן הוציא את אחר מניהגם מתי משיבת נפש כשהיא תמימה שהרי בירך את לוי שעתידין בני לוי והכהנים ללכת ללמוד תורה שלא ישובו לביתם עד שילמדו תורה שבכל מקום שישאלו להם דבר הלכה או טעם שידעו להשיב שנאמר (שם לנ ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שנים רבות יעכב לפני הרב עד שילמדו כל צרכיו ואחר כך ישוב שלא יכיר אב ואם וקרוביו כמעשה ר' חמא (ה) בקידושין שאמרה אמו למה תעמוד כנגד בנך (שם שם) כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו כל כך יעכבו עד (שם שם י) יורו משפטך ליעקב ותורתך לרבים שלא ישובו עד שילמדו כל צרכן שכל הספקות יתרון מתי עדות ה' נאמנה מתי תדע שתלמידך חוזר הלכה שלמד כשמחכימת פתי תורת ה' תמימה (ו) שיפסיק בין הרבקים של קרית שמע כנון על לבבך. בכל לבבכם. עשב, בשדך וכו' משיבת נפש מצננין לו ניהגם) כל מי שלומד והוא רע יותר רע מעם הארץ: תתתרעה. כתיב (דברים כח יג) לשמור ולעשות כל מי שלומד דברי תורה ואינו מקיים אותם עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר משל למלך שהיה לו פדרס הכנים לחוכו שני אריסין אחד נוטע אילנות ומקצצן ואחר לא היה נוטע ולא היה מקצצן כעס המלך על אותו שהיה נוטע ומקצצן כך כל מי שלמד דברי תורה ואינו מקיים אותם עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר דכתיב (ישעיה כו י) יחן רשע כל למד צדק אבל למד ולא קיים אינו יוחן לכך לשמור ולעשות כתיב ואל יאמר אדם אותו תלמיד חכם גדול בתורה ובעל עבירות ומה בכך שקולה תורה כנגד הכל (איוב לד י) חלילה לאל מרשע כי מה שאמרו תלמוד תורה כנגד הכל כלומר שלומד על מנת לעשות כל מה שכתוב בתורה וכיון שלומד על מנת לקיים אע"פ שאין לו אב ואם כיון שמכבד וקנים כאילו קיים תורה לאחרים לעשות מצות וכן כל התורה אילו היה יכול לעשות לכך תלמוד תורה כנגד כולם:

תתתרעו. (ז) אדם תועה מדרך השכל (משלי כא טז) (א) בנימטריא משתמ'ד מי שאמר דבר טעם מן התורה ונשתמ'ד אין אומרים אותו משמו ואם יאמר אדם טעם משמו אין אומרים עליו זכרוננו לברכה ולא שם רשעים ירקב וכן אם עשה טובה מן הדין היה שלא ליהנות ממנו כמו איש אלהים שצוהו שלא ליהנות מירבעם ואשר אליהו נהנה מבשר אחאב (ב) אחאב משומד לתאבון היה (ג) ד"א הוראת שעה היתה כי השביע שלא יאכילוהו והיו הטבחים אומרים לאחאב מרמה הוא שהעורבים בעל כרחינו לוקהין לנו את הבשר (ד) ואם משומד רוצה לבנות בית הנכנסת או לכתוב ספר תורה אין שומעין לו ואין מקבלין לו דכתיב (יחזקאל ז יא) החמס קם למטה רשע לא נהנין מהם ולכך יש רשע שמהנה לצדיק ולבסוף מפסיד הצדיק

(ה) כן כחוט צליל קיון סתרי. (ז) נדפס סתרי.

תתתרעד. (ח) ע"ז י' ב' ולפינו: רב חנינא בר חמא. (ט) מגילה ו' ב' ולפינו רבה. (י) ב"ק ק"ז ב'. (יא) חגיגה ט"ז ב'. (יב) צ"ל בכתובות ס"ב ב' שאמרה אשתו למה כו'. (יג) ברכות ט"ז ב'.

תתתרעו. (יד) תיבת השכל יש לחזק ותועה בלא וי"ו ואז הגימטריא מכון. (טו) הגאון ר"צ חיות בהנהגותיו לחולין ה' א': ודבריו תמוהין מסוגין, אבל אחרי העיון שם בחולין שאמר רב ענן מומר לעכ"ם מותר לאכול משחיטתו ומביא ראיה מיהושפט שנהנה מסעודת אחאב ובמומר להכעיס לית מאן דסביר דמותר לאכול משחיטתו אלא ודאי רדעתם היה שאחאב היה מומר אוכל נבלות לתאבון וי"ע"ש ברש"י ד"ה אחאב: ואיכא למימר דיצרא דעכ"ם תקף עליהו. (טז) שם חולין ה' א': על פי הדבור. (יז) בש"ך יר"ד סי' רנ"ד סק"ה מביא בשם תשובות מבי"ט ח"ב סי' יר"ד שמומר שהקדיש בית לביהכ"נ מקבילין מכוון.

כנגד מה שנהנה ממנו על שם (ירמיה יח כג) ויהיו מוכשלים לפניך ופעמים שהרשע מהנה לצדיק ומפסיד כדי שלא יהנה הצדיק מן הרשע (משלי מז כז) ושונה מתנות יחיה:

תתתרעז. (ב) כל המקנא שלא ידעו אחרים טעמי תורה אלא הוא בעצמו לבסוף לא ידע הוא אבל [דף קל"ד] אם בשביל שאינם הגונים ויתנאו בהם מותר שנאמר (תהלים כה יד) סוד ה' ליריאו:

תתתרעה. (ג) אם יש לאדם תלמידים יעסוק בתקנתם וכך רב אחד טוב בעיר ויש תלמידים טובים בתלמידיו יעסוק בתקנתם כמו בתקנת תלמידיו ואם יש לו תוספות ואין לרב אחר תוספות לא יאמר לא אשאל לו ויבאו תלמידיו לפני ללמוד לכך אומר (א) יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך וכתוב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך:

תתתרעט. (ד) אם יבאו תלמידים ממקום אחר לבית הרב להיות בביתו מתאכנסים ויש רב אחד בעיר מושב שילמדו מן הרב שבבית וכתוב (משלי כג א) בין חבין את אשר לפניך אם יודע כמו האחר ואם רואה הרב שחפצים ללמוד בפני רב אחר יאמר להם בפני מי שאתם חפצים ללמוד תלמדו לא אקפיד ואין לבי עליכם כי לא מן כל הרבנים זוכה כל אדם ללמוד שאפילו בחוצה לארץ הולך אדם ללמוד בחוצה לארץ בפני הרב אע"פ שיש בארץ רבנים (א) כ"י יוסי ואין להקשות מבר קפרא שאמר על (ב) ר' עמא ורב יצחק (ג) הלך מרבו בר חמא:

תתתרף. (ז) (א) אמר ר' יוחנן לרב שמן בר אבא הני ביעי חשילתא שריין ואת לא תיכול משום (שם א ח) אל תטוש תורת אמך אם הורה רב כבר לאיסור והלך למקום אחר ולמד לפני רב של אותו מקום להיתר ושניהם הביאו ראיה לדבריהם והרב יודע שבעיר של תלמידו שבא לפניו [רבו שלמד לפניו אוסר] אע"פ שהוא יודע שמוחר והתלמיד חושב אם אעשה לחומרא יכעס זה הרב עלי יש לרב לומר פלוני כיון שאסר רבך אל תהי נוהג בו היתר אע"פ שנראה להיתר ולא מפני שנותרני עליו מחומרי מקום שהלך משם אלא איסור נמור היה נראה לו:

תתתרפא. (ח) כתיב ואל תטוש תורת אמך אמ"ך א' אחד מ' ארבעים (א) ח' חמש מאות כמניין ישראל ב' פעמים במשלי אל תטוש תורת אמך תורת שבכתב ותורת שבעל פה:

תתתרפב. (י) שנים שמתוכחין יחדיו לא יאמר אחד לחבירו חכם מה אתה אומר כי משמע כמו שאומר לך שוטה ברע אתה אומר אע"פ שחבירו אינו יכול (א) להתקוטט על זה:

תתתרפג. (יז) מי שהוא חריף ומפולפל (א) ויתבייש שזה יושב שם אותו חריף חוטא אע"פ שאינו מקשה לו:

תתתרפד. בכפר אחר היו רק עשרה בני מצוה בשלשה או בארבעה בעלי בתים בכפר והיו להם בנים והיו לומדים להם תרבות טוב וכשהיו

(ב) חסד"ק. (ג) חסד"ק. (ד) חסד"ק. (ה) חסד"ק. (ו) חסד"ק. (ז) חסד"ק. (ח) חסד"ק. (ט) חסד"ק. (י) חסד"ק. (יא) חסד"ק. (יב) חסד"ק. (יג) חסד"ק. (יד) חסד"ק. (טו) חסד"ק. (טז) חסד"ק. (יז) חסד"ק.

תתתרעה. (ב) אבות פ"ד מ"ג.

תתתרעט. (ב) ע"ז י"ג א'. (ג) צ"ל ר' חייא עייא. מ"ק ט"ז ב'. כריתות ח' א'. (ג) צ"ל ברי יהודה הלך מרמי בר חמא לרב ששת וזכחים צ"ל ב'.

תתתרפ. (ב) חולין צ"ג ב'.

תתתרפא. (ב) כן מונים בעלי המסורה את האות ד' הפשוטה לחמש מאות.

תתתרפב. (ב) כנדרס להתקוטט והגיה הרב אולאי "להתקוטט" כמו שהוא לפנינו בכ"י.

תתתרפג. (ב) ר"ל הרב שלומד עם תלמידיו.

אומרים ברכות ושבתות היו כולם אומרים ולא היו מדברים שיחת חולין בבית הכנסת ויש מהן שאמרו לשלוח בניהם לפני תלמידי חכמים שבעיר גדולה אמר להן החכם אל תשלחו כי יותר ילמדו בזה הכפר שלכם מבעיר כי הרבה פריצים בעיר ולא רצו לשמוע לו ושלחו בניהם וראו שאותם שלומדים היו מדברים בברכות ובשבתות שקורין שלמים והיו מדברים בברכת קריית שמע בשמים לפניו ובשמים לאחריה ולמדו הרבה אבל חזרו להם מתרבות הטוב שהיה להם וכששבו לא היו חוששים באביהם כשמוכיחין אותם אמר להם החכם הלא זה דברתי לכם על זה נאמר (משלי כא ט) טוב לשבת על פינת ננ (שם שם יט) טוב שבת בארץ מדבר ועל זה נאמר (קהלת ד ו) טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל וכתוב (משלי כב יז) הש אונן ושמע דברי חכמים ואם תראה שמדברים בברכות או אם תראה שאינם נותנים לצדקה כדבעי להם או עושים דברים שאינם טובים לכך נאמר בסיום הפסוק (שם שם) ולבך תשית לדעתי (א) לדעתם לא נאמר אלא לדעתי לכך למד ר' מאיר לפני אחר אבל אחרים אסורים ללמוד לפני מי שאינו הנון שמא ילמוד ממעשיו וגם מחבירי רעים כי הרבה קשה למי שלבו חפץ בדרך טובה כשרואה בני גילו בעיר שהולכים בדרך לא טוב ואם לא יעשה כהם יביישוהו לכך אם יוכל להיות בעיר אחרת טוב:

תתתרפ"ה. (ב) אם תראה אדם שמרצה דברים וכוסל דברים אל יהי לך עסק עמו שהרי כל היום יסריחך בדברים ותתבטל מדברי תורה:

תתתרפ"ו. (ג) החולה כשחכמים מבקרים אותו וקשה להם שמחבטלין בעסק לימודם יאמר להם שילכו להם ולא יהיה לו עון שמחבטלין [ע"ב] מן המצות ומדברי תורה בעבורו:

תתתרפ"ז. (ד) כתיב (תהלים מא ב) אשרי משכיל אל דל אחר היה קבוע ללמוד תורה והיה בקי לקנות חפץ אחר יותר מאשר בני אדם ביקשה ממנו אלמנה אחת לקנות לה אותו חפץ חשב איך יבטל מדברי תורה אמר לו זקן אחד לא טוב אתה (א) מרבן נמליאל ור' יהושע שהלכו לקנות בהמה למשחה בנו אף אתה כשתלך תהרהר בדברי תורה ולך יתנו יותר כוול וכאלו נתתה מידך לה וזכות טרחך ישלם לך הבורא:

תתתרפ"ח. (ה) (א) רב יהודה אמר העוסק בצורכי ציבור כאילו עוסק ברברי תורה החכם מצא תלמידו שהיה עוסק בצרכי ציבור אמר לו עזבת את התורה הרי (ב) מרדכי כשעסק בחורה נמנה למעלה וכשהיה עם המלך נמנה למטה מה שאמר רב יהודה וזהו כשאין עסק בצרכי ציבור אבל אתה כיון שיש לך שעוסקין בצרכי ציבור כמודך (שם קיט נט) חשבת דרכי ואשיבה דגלי אל עדתיך: **תתתרפ"ט. (ו)** מי שהקיד דם ואם ישקוט שלא יעשה מלאכה ושלא ילמוד ואחר כך יותר יעסוק ימתין ולא יסתכן בנפשו ולא יכהה עיניו בלימוד אחר הקיד דם והיה עושה מלאכה להודיע גבורתו ומת ואמרו עתיד ליתן את הדין שהביא את עצמו לידי סכנה:

(ב) חסיד. (ג) ספר"ט. (ד) ספר"ט. (ה) חסיד.

תתתרפ"ד. (ב) חגיגה ט"ז ב'.

תתתרפ"ו. (ב) מכות י"ד א' כיתות ט"ז ב'.

תתתרפ"ח. (ב) ירושלמי ברכות פ"ה ה"א ולפינו ר' ירמיה ויענין ע"ז י"ז ב': את דעסקת בתורה ובגמילות חסדים כו' ובפסדרי"כ פוסקא זכור: צדיקים משכמים לצרכי צבור, (ג) מגילה ט"ז ב'.

תתתריץ. (א) בעא מיניה רבא מרב נחמן ננב שור של שני שותפין ושכחו והורה לאחר מהן מהו חמשה אמר רחמנא אמר רחמנא ולא חמשה חצאי בקר וכו' עד לצפרא אמר חמשה אמר רחמנא ולא חמשה חצאי בקר וכו' והאי דלא אמרי לך באורחא דלא אנלי בישרא דתורא אמר ליה וכו' לכך כתיב (ויקרא יא מו) ואת תורת הבהמה (ב) התורה אמרה לשחוט בהמה ללומדי תורה כמו שאדם מרגיל את עצמו אם יחסר לו לא יהיה לו לב ללמוד ואף המקום גורם כדכתיב (שיר ח ב) אל בית אמי תלמדני וכתיב (שם ג ד) עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי שיצחק ורכקה התפללו שם על ההריון דכתיב (בראשית כה כא) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו: **תתתריצא. איש** אחר היה כשהיו בניו הולכים ללמוד היה מדבר להם דברים שברצון היו שומעים ולא שום צער כדי שיהא לבם שמח לתורה (א) ורבא היה אומר אנדות קודם:

תתתריצב. (ב) רב אחר היה אומר הלכה לתלמידיו ובא אחר ורצה להגיד לו לרב עניין ממון של הפסד ומנעו החכם אמר (א) של בית רבן נמליאל לא היו מניחין לומר בבית המדרש אסותא כשאדם מעטש מפני ביטול תורה וכן זה אם היה אומר לו שהפסיד היה מפסיק מן הלימוד מן הצער לא היה לו לב ללמוד וכן כשאדם הולך להתפלל אם יגידו לו דבר שמצטער בו או דבר שחוק או דבר שצריך להעמיק בו לא יוכל להתפלל בכוונה וכתיב (משלי ד כג) מכל משמר נצר לך: **תתתריצג. (א) אמר** ליה ריש לקיש רבנן לא בעו נטירותא ודוקא אותם שלומדים יומם ולילה ואין להם עסק אחר אבל אם לומד ועוסק בדרך ארץ הרי הוא כאחרים (לאחר) היה לו בן חריף ועוסק כל היום בתורה ואביו היה עשיר ונתן לו כל אשר לו ולא רצה לתת מס כי אמר אין לי מה ליתן אמרו לו כיון שאהה נושא ונותן בהם חתן ועתה שאין חכמה בלא דרך ארץ שעוסקין בדרך ארץ. לכן הכל נותנין שאין ידם תקיפה על הציבור:

תתתריצד. (א) כתיב (ש"ב כג טו) ולא אכה לשתותם רלא אמרינן משמיהו אמר כך מקובל אני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו והא (ב) ר' חנינא בן תרדיון מסר עצמו על דברי תורה וכי אתאה לר' אלעזר בן פרטא אמרו לו מאי טעמא תנית וכו' הרי מסרו עצמן למות על דברי תורה שאני בשעת השמר שגורו שלא ללמוד לכך מסרו עצמן ויש אומרים הרי (ג) ר' יוסי בן קיסמא אמר לו אני אומר לך דבר של טעם ואתה אומר מן השמים ירחמו תמיה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש הרי אמר שלא לעשות ואותו שכר יקבל שהרי יצתה בת קול ואמ' ר' חנינא בן תרדיון וקוסטינר מווסנין להי' העולם הבא אם יש סכנה בלילה [דף קליה] ללכת אל ילכו ללמוד בלילה לפני רבם דכתיב (ויקרא יח ה) וחי בהם ולא שימות בהם (ד) שהחובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור ואחרים שחבלו בו חייבים כיוצא

(ב) תפריצ. (ג) תפריצ. (ד) כעין זה נעיל סיון תפריצ ונעלס ס"י תפריצ.

תתתריצ. (ב) ב"ק ע"ב א'. (ג) פסחים מ"ט ב': כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר כו'. **תתתריצא.** (ב) בשבת ל' ב': רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא כו' ובשמינה פרקים להרמב"ם פ"ה: כי הוה חלשי רבנן מגירסיהו הוה אמרי מילתא דבדיחותא וציון ע"ז הגר"ב: לפי שעה לא ידעתי מקומו ובשבת ל' איתא רבא מקמי דפתח להו לרבנן כו'. **תתתריצב.** (ב) ברכות כ"ג א' ולפנינו: לא היו אומרים "מרפא" ובתוספתא שבת פ"ח: של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא.

תתתריצג. (ב) ב"ב ח' א'. (ג) ע"ז י"ח א'. (ד) שם שם. (ד) ב"ק צ' ב'.

בדבר הקוצץ נמיעותיו אע"פ שאינו רשאי פטור ואחרים שקצצו נמיעותיו חייבין אע"פ שהוא נותן כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש הימנו שנאמר (בראשית כז) השב את אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך ומניין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר (שם שם יז) ויתפלל אברהם אל האלהים:

תתתרתצה. (ט) ההולך לארץ מרחקים למקום תורה ובידו כסף ללמוד כנגד סדר או שנים ילמוד תחילה מה שנוהג תדיר ויכול ללמוד לאחרים

שאם ילמוד תחילה סדר קדשים ועדיין אינו יודע סדרים שצריכים להם בכל יום כגון שחיטת הולין ושבת וברכות וכיוצא בהן כי כשלומד יהיה בלבו כדי ללמד ולא יתכן לאותם שלא למדו עדיין מסכתות הצריכין להם להורות בכל יום שילמדו תחילה מסכתות שנהוגים לימות המשיח ובמקום שיש מחלוקת במשא ומתן צריך לעסוק בסדר נויקין אפילו כשלומד שאר דברים (א) כדרך יהודה:

תתתרתצו. מותר ללמוד קטנים בשכר אבל לא גדולים וכתוב (דברים ד ה) כאשר צוני (א) מה אני בהנם אף אתם בחנם ואדם העוסק במלאכה

מותר ליקח שכר תורה כדי לבטל מלאכתו (ב) כרב הונא משני בעלי דינין כדי לבטל מלאכתו (אס) יש אדם שרגילין בני אדם אצלו אל ישכיר עצמו ללמד תינוקות כי יבאו אצלו ולא יעסוק בהן כטוב ואל יאמר אדם הואיל ואני מלמד ילדים ביום אשכים ואלמוד בעצמי מפני שנמצא ישן בלימוד תינוקות והוא קיבל שכר על מנת ללמדם בטוב:

תתתרתצו. כתיב (ויקרא כה נג) לא ירדנו בפרך לעיניך אל יקניט אדם את פועליו ואת שכיריו ואת מלמדי תינוקות יותר מדאי אם עוסקים ואומר

להם אותו פלוני פועל ואותו שכיר עושים יותר מכס כי כל מי שמקניט אינו רואה סימן טוב וברכה באותה פעולה ובאותה מלאכה לבסוף ובאותן תינוקות כאשר הם רגילין בעיר כן יעשה לא יקדמנו ולא יאחרנו כי עון ועונש למי שמצער את המרחנים מפני שבלא זה תדיר צעורים:

תתתרתצו. כתיב (יחזקאל ה ו) וחמר את משפטי לרשעה ואת חוקותי מן הארצות אשר סביבותיכם וכתוב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם (א):

תתתרתצו. אחד לא היה מניח פועליו לצאת ממלאכתו עד חשיכה והאומנים היו יהודים והיה בקרב לו גוי שעוב לפועליו לצאת קודם חשיכה

ובערב שבת היהודי היה דוחק את פועליו האומנים היהודים והנכרים לעשות מלאכתו עד שהולכים לבית הכנסת עד שאומרים ברכו והגוי עזב את שכיריו ופועליו בשבת שעה גדולה קודם הערב אמר החכם תמה אני אם יתקיים זה הבניין של יהודי או אם ינחיל ליורשיו ועוד הגוי היה נותן שכירות לפועליו בעין יפה והיהודי דוחה על כל אלה לא יתאפק ה' וכן היה כדברי החכם ובניין הגוי נתקיים ליורשיו:

תתתתש. (ג) כתיב (שמות כב יד) אם שכיר הוא בא בשכרו וסמך ליה (שם שם טו) וכי יפתה איש בתולה כמו שאמר בן סירא (א) לא את הכל תביא

בביתך (ב) לא ישכיר אדם לא פועל ולא מלמד שצופה בנשים כשאנו צריך לדבר

ה סמכט"ו. (ג) סמכ"ה. ומכלן עד סוף הספיק כפול לעיל סימן סמ"ל. (ג) סמכ"ד.

תתתרתצה. (ה) ברכות כ' א'.
תתתרתצו. (ב) גדרים ל"ז א'. (ג) כתובות ק"ה א' ויע"ש כי אמר: גברא דדלו ל' בחרקאי.
תתתרתצה. (ב) חסרון הניכר יש כאן ובצ"ל: וכתוב כמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם כמתוקנן שבהם לא עשיתם כמתוקללין שבהם עשיתם סנהדרין ל"ט ב'.

תתתתש. (ב) ו"א ל"ב ומובא בסנהדרין ק' ב'. (ג) קידושין פ"ב א'.

ספר חסידים

עמהם או מרבר עמהם שלא לצורך מן הרין היה שלא יראה באשה אפילו כשצריך לדבר עמה פן יתאוה אליה וכתוב (משלי ו כד כה) לשמרך מאשה רע מחלקת לשון נכריה אל תחמד יפיה בלבבך ואל תקחך בעפעפיה:

תתתשא. אע"פ שכתוב (דברים יא יט) ולמדתם אתם את בניכם לדבר כם בניכם ולא בנותיכם ילמד אדם את בנותיו כרי שידעו להתפלל וגם המצות אך מעמי מצות לא ילמדו ולא יתן את בנותיו שנדרלו ללמוד בפני בחורים שלא יחטא בהם אלא הוא ילמדם:

תתתשב. (א) מטרונא שאלה לרי אליעזר מפני מה חטא אחד במעשה העניל והן מתו שלשה מיתות אמר לה אין חכמתה של אשה אלא (ב) בפילכה שנאמר (שמות לה כ) וכל אשה [ע"ב] חכמת לב בידה מון אמר לו הוורקנום בנו בשביל שלא להשיבה דבר אחד מן התורה איברתה ממני שלש מאות כור מעשר בכל שנה אמי לו ישרפו דברי תורה ולא ימסרו לנשים וכשיצאה אמרו לו תלמידיו ר' לה דחית בקנה לנו מה אתה משיב ר' ברכיה ור' אבא בר כהנא בשם ר' אליעזר כל מי שהיה עדים והתראה הוא מת בבית דין עדים בלא התראה היה נבדק כסוטה לא עדים ולא התראה היה מת במגפה רב ור' לוי בר סיסי תריוהון אמרין יובח וקיסר וניסך היה מת בבית דין טיפח ריקד ושיחק היה נבדק כסוטה שמח בלבו היה מת במגפה ולמה לא ימסרו דברי תורה לנשים לפי שכתוב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם שכל מי שלומד תורה כאילו מלמדה תיפלות אבל (ג) מצוה ללמד לה עניין המצוות ועניין איסור והיתר רק מעמי המצות לא שאם לא ידעו דברי תורה איך יתרו לנשים ואיך ידעה דבורה ששפטה ישרי כדכתיב (שופטים ד ד) היא שפטה את ישראל אלא דברי תורה מלמדן להן שידעו מה לעשות הרי מי ששיחק נבדק כסוטה (משלי יז ה) שמח לאיר לא ינקה:

תתתשג. (ג) אחד שאל לחכם אמר לו עכברים אכלו מלחמי אוכל לאכול מן הלחם אמר לו ולמה לא תאכל אמר לו פן אשכח תלמודי (א) ואני נוהר לאכול דבר שמשכח התלמוד ונוהר מכל דברים שמשכחים ועתה אני רעב אמר לו החכם (ב) אינו חייב עד שישב ויסירם מלבו ואני רואה אותך שאינך עוסק בתורה ואתה פנוי ותוכל לעסוק וכל היום אתה בטל מדברי תורה והולך עם עמי הארץ לשמוע דברים בטלים מוטב לך שלא תזהר מדברים המשכחים כדי שתשכח דברים בטלים שאתה עוסק בהן (ג) וכן אמר החכם כל מי שרוצה לעשות סייג ומחמיר בסייג ובעיקר הוא חוטא אם ישאל אל יזקק לו המורה כנון אינו רוצה לאכול לחם של גוים ושוכב עם גויה וכן אם נפל איסור בדבר היתר ויותר מששים ואינו נותן מעם ומחמיר אמר לו החכם כשקיריה של גוים אצל האש וקדירה שלך מצד אחד או באותו בית ואתם הולכים לבית הכנסת ואינכם חוששים אם לוקחת הגויה הכף שלה ומערבת את המאכל שלכם בעור שאתם בבית הכנסת על זה אינם חוששים ועל דבר שמותר לכתחילה אתה מקפיד ועל עיקר לאיסור אינך חושש כמו שאמר חגי הנביא (חגי ב ד) כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני וגוי וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו

(ה) מה לעיל סימן ספ"ח ונדפס סימן ס"ג. (ז) ספרי"ג. (ג) ע"כ.

תתתשב. (ה) ירושלמי סוטה פ"ג ובמדבר רבה פ"ט ובבלי יומא ס"ז ב' ולפנינו בבבלי: אשה חכמה. (ז) לפנינו בספד:

תתתשג. (ה) תוריות י"ג ב'. (ז) אבות פ"ג מ"ו ועל דברי רבנו בכלל יעוין מ"ש הרמב"ם בס"ד משמנה פרקים ובכ"ר פ"ט: לא תעשה את חגור כו' ובארדיג פ"א.

שם טמא הוא והיו סומכים על המקרא (שופטים כ יא) ויאסוף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד ובשביל שנאמנים עמי הארץ בחג היו מאמינים להם כל השנה: תתתשה. מעשה בתלמיד אחד שלא היה לומד אלא בשבת היה שומע מרבו פירושי הקרייה ובהול היה עוסק בדרך ארץ ועשיר היה והיו עוסקין בספר ירמיה כיון שהגיעו לסופו שהיה להם לסיים באותה שבוע בא התלמיד לרבו ואמר לו מעת שעסקנו בירמיה פורענות בא עלי בא ביום ראשון ואמר לרבו חסיים לי ירמיה וסיים לו באותו שבועה חלה לאחר ב' שבועות מת התלמיד לכך הזהיר שלמה (משלי ג יא) ואל חקוין כחכחתו נגור עליהם לסיים ירמיה אלא הקדים וסיים סהרה. . . (א) לאחר כל מלאכת ששת ימי בראשית כתיב (תהלים קד לא) ישמח ה' במעשיו זה יום השבת חנוכה העולם ולכך חנוכה הבית וחנוכה המזבח (ב) ואבוי היה עושה משתה לרבנן כשהיה מסיים מסכתא ופעם אחת הזמינו צדיק אחד לפיוס מסכתא והקר מי יהיה שם והקר שנים פריצים יהיו שם כיון שירדע לא רצה לאכול עמהם אמר אין מצוה כשהפריצים שם ויותר עכירה:

תתתשה. (ב) אחד תלמיד שאל לחכם אמר כשאני מסיים ספר או מסכתא יבא לו שום צער מה אעשה אמר לו החכם אם כן אל תכתוב שמך בספר וכשתכתוב קודם שתתחיל תתענה יום אחד שיצליחך הקב"ה שלא יפגעך רעה וכן קודם לסיומו תתפלל שלא יארע לך דבר רע כל זמן שאתה עוסק באותו ספר או באותה מסכתא וכן עשה והצליח ולא ניזק:

תתתשו. (ג) מעשה באחד שהיה מרלג בכל מקום [רף קל"ו] שכתוב רשעים כשהיו אומרים הרשעים ישמיד ולא היה אומר ונעשו כל בניו רשעים נמורים כי אמר אני רשע ואיך אבקש רע לרשע לכך לבסוף נשתמדו בניו לכך נאמר (קהלת ז טו) אל תהי צדיק הרבה ואם תאמר (א) רחמנא ליבא בעי שנאמר (דברים ה כו) מי יתן והיה לבכם זה להם וגו' וזה כוונתו לטובה היה אלא לפי שהיו בעיר חסידים וחכמים והיה לו לישראל והיו אומרים לו והלא לדוד היה לו אבשלום ולא מנע מלומר (תהלים קמה ב) ואת כל הרשעים ישמיד ואשרו לדוד הרי מי שבניו רשעים איך יאמר ואת כל הרשעים ישמיד אמר להם (שם שם כא) תהלת ה' ידבר פי והרשעים מה שהקב"ה הפך יעשה בהם וכן מי שבניו משומרים וכי לא יתפלל ברכת המינין לכך כתיב (קהלת ז טו) ואל תתחכם יותר (משלי ג ה) ואל בינתך אל תשען:

תתתשו. (ד) (א) יהא אדם רגיל לומר יהי רצון מלפניך שלא נחטא לך ולכבירותיך ושלא יחטאו בני ומחה בעב וכענן חטאתינו למען שמך הנדול: תתתשה. ניתנו אותיות של תורה להתחבר לתיבות לדעת על פיהם רצון הקב"ה תחילת האותיות אליף להגיד (א) שתחילת האדם ליום דינו פותחין לו בדברי תורה כי אומרים לו למה בראתי דבור לאדם אלא להורות לו ללמוד תורה שנאמר (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו כל הראשונים להקב"ה שהוא ראשון בתחילת היום שחישת התמיד בצאת השמש בדימדומי חמה בוריקת דמו והנה פתח באל"ף לומר תחילת דיבור בנך אלף לו כחכמה וכתיב (דברים ו ז) ושננתם

(ב) ספרי. (ג) ספרי. (ד) ספרי.

תתתשה. (ב) מדרש שו"ס מזמור ק"ר. (ג) שבת ק"ח ב'.
תתתשו. (ב) סנהדרין ק"ו ב' ולפנינו: הקב"ה לבא בעי.
תתתשו. (ב) ברכות י"ז א' יעו"ש.
תתתשה. (ב) סנהדרין ז' א'.

ספר חסידים

לבניך (שם יא יט) ולמדתם אתם את בניכם ובאמצע אותיות למיד אלף לבניך למד לבן בןך וסופן חיו תכתוב כדכתיב (שם שם כ) וכתבתם וחייב שיאה נכתב לכל אחד ספר תורה ועוד ת' באחרונה לומר כל מעשיך בספר נכתבין כדכתיב (מלאכי ג טו) ויכתב ספר זכרון לפניו כי בסוף ימיו של אדם הכל נכתב ועוד י' ב"ף ב"ף למיד תכריע בכך מאזנים לימודך שיאה ברור לך כי כשם שיש לו לאדם לדרוש ברכים או לקרוא להוציא את הרבים ידי חובתן מיד הוא יושב וגורם כדי (ב) שלא יגמנם בהם מפני הבשת ומה שכתוב ושנתם לבניך שלא ילמד אלא דברים ברורים (ג) כי גירסא דינקותא (ד) שבשחא כיון דעל על:

תתתשט. התורה בארון (א) והנוף כמו ארון כדכתיב (תהלים לו לא) תורת אלהיו בלבו (משלי ג ג) כתבם על לוח לבך כלוחות בארון שני כרובים בארון כך ב' מלאכים עם האדם (שמות כה כ) סככים בכנפיהם על הכפורת כך שני מלאכים סוככין על האדם מפני המזיקין וכתב (תהלים קמ ח) סכותה לראשי ביום נשק וכתב (שם יו ח) בצל כנפך תסתירני כנגד (ישעיה ו ב) שש כנפים שש כנפים לאחר כנגדם ששה סדרים (שם שם) בשתים יכסה פניו כנגד (ישעיה יא ב) חכמה ובנה בשתים יכסה רגליו כנגד רוח עצה ונכורה ובשתים יעופף כנגד רוח דעת ויראת ה' למה כנגדם על שם (תהלים יח יא) וירא על כנפי רוח הכל כנגד ו' סדרי משנה ובצל כנפך תסתירני (שם לו ח) ובני אדם בצל כנפך יחסיון (שם נו ב) ובצל כנפך אחסה עד יעבר הוות (שם סא ה) אחסה בסתר כנפך סלה (שם סג ח) ובצל כנפך ארנן (שם צא א) בצל שדי יתלונן (שם שם ד) באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה (שם קכא ה) ה' צלך על יד ימינך הרי ר' צל ב' כנפך נגד סדרים שיש להם נמרא וכיוצא בו ד' אחותי כלה בשיר השירים נגד ד' סדרים שיש להם נמרא וכתב בהם אחותי ד' סדרי משנה תנאים וד' נמרא בכלי אמוראים אחותי תנאים ואמוראים ובי' כלה נגד סדר טהרות וזרעים וכתב (שמות לא יח) ויתן אל משה ככלתו ככלה וכתב בכנפיהם בשרפים וברוח אחד בבי' למה כך כי יום ראשון ורביעי אור ומאורות שאינן פרים ורבים כנגד סדר טהרות וזרעים שאין להם נמרא בבלי וכנגדם פקודי ה' משפטי ה' לשון זכר שאינם יולדים וד' ימים נבראו פרים ורבים וד' סדרים כנמרא בבלי ומשנה ותורה עדות מצות ברה לשון נקבה היולדת וביום שני וחמישי שהבריאה במים לכך קורין בתורה שנמשלה למים ועוסקיה נמשלים לני' כדנים במים חיון (ב) הפורשין מהן מיד מתים כך הפורש מן התורה מת שנאמר (דברים ל ב) כי היא חייך ואורך ימך למוד תורה המשולה [ע"ב] למים ויהיה כנו"ן במים מים משמש לשון רבים מים סתומה כמו עונם חכמתם כי לכל צד נראה כאותות הרבה כגון מים לכל צד וד' וח' לכל רבעים נקרא שום מים משמע מים מום מאום בעוד מן נשמעים קולן בחוטם ובפה לכך משמשיך אתהן אתהם ובמשיח כתיב (ישעיה טו) למרבה המשרה במים סתומה כי כמו מים ימשול ומשל מים ועד ים וכתב (שם יא ט) כמים לים מכסים ועוד (בראשית א ב) ורוח אלהים מרחפת על פני המים זה רוחו של משיח וסתום קיצו כמו מים וימות המשיח מ' שנה:

תתתשי. יש אותיות שהם בלשון הקדש והם כמו לשון אחר כגון זי"ן טי"ת מ"ם סמ"ך צד"י. וזי"ן משמע כלי זי"ן ומשמע לשון זנות כמו זי"ן את יושבי ירושלים ולפי שהכל משמע ושמהו באות שביעי א"ב גיר' ה' ז' וכל האותיות

(3) קדושין ל' א'. (ג) שבת כ"א ב'. (ד) ב"ב כ"א א'.

תתתשט. (6) רבנו בחיי פרשה תרומה: כמו הארון ללוחות כן הת"ת לתורה. (3) ע"ז ג' ב'.

עד ה' בנימטריא כ"ח (א) וז' כוכבים כ"ש צמחין עד כ"ח שנים ישמשו כולן לתקופות ותקופת ניסן התחיל בליל רביעי כמו במעשה בראשית א' ו' פעמים (ויקרא כו יח) שבע על חמאתיכם (שם שם כא) שבע בחמאתיכם שבע לשון שובע וז' לשון מוון והיה ז' שנים שובע וז' שנים רעב וכתוב (מ"ב ח א) כי קרא ה' לרעב וגם בא שבע שנים וז' לשון זנות כי ז' מיני זנות אשתו נדה ופנויה ואשת איש וכל העריות ומשכב זכור ושוכב עם בהמה ומוציא שכתב זרע לבטלה (ב) מעונן שמעביר על עיניו שבעה מיני שכתב זרע וכלי זין שבעה הם בנשק ומנן וצינה בקשת ובחציצם ובמקל (ג) וביד וברומח אעיף שכתב באיוב (מא) ברזל חרב חנית מסע ושיריה נחשת בן קשת אבני קלע תותח כידון (ד) הרי יותר מכל מקום נחלקם (שם מא יח יט כ כא) משינהו חרב בלי תקום חנית מסע ושיריה יחשוב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה לא יבירחנו בן קשת לקש נהפכו לו אבני קלע נקש נחשבו תותח וישחק לרעש כידון ירפד חרוץ עלי טיט. וזין לשון מוון (דברים ח ז ט י) כי אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים ארץ חטה ושעורה ונפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ורעב ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך הרי ז' וז' מינין חטה ושעורה וכו' ז' מינין ז' לשון זנות ומוון וכלי זין ובכולן כתיב בהן לשון שביעה גבי כלי זין כתיב (ישעיה לר ה) כי ריותה בשמים הרבי וכתוב (שם שם ו) חרב לה מלאה דם הדשנה מחלב וכתוב (דברים לב מב) אשכיר חצי מדם וחרכי תאכל בשר וכתוב (יחזקאל לז יז יח יט כ) ואכלתם בשר ושתייתם דם בשר גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ תשתו ואכלתם חלב לשבעה ושתייתם דם לשכרון ושבעתם על שלחני. וגבי זנות כתיב (משלי ל כ) אכלה ומחתה פיה וכתוב (יחזקאל מז כח) ותזני את בני אשר מבילתי שבעתך ולפיכך שבע לשון שובע ולפי שכל מיני מוון וזין כלי זין וזנות לשון שובע ושבעה דברים לכך אות שבעי לשון וזין ולא רצו לקרוא שבעי בלשון עברי אלא בלשון תרגום ארמי: תתתשיא. צד"י קרף ר"ש (ויקרא יט כו) לא תקיפו פאת ראשכם הצדדין עץ גן שם (א) שוין בויינין וגם זין (ב) נגד (משלי ח ט) בי מלכים ימלוכו (ג) ביי"ת (ד) בי ב' לי ז' אני חיי"ת כי בחדש חיי"ת לעיבורה של אשה חיתת בלבב כי יראה פן תפיל ועוד חיתת ביום ח' של מילה פן ימות הוולד:

תתתשיב. כתיב (שם ב ד) אם תבקשנה בכסף ובמטמונים תחפשנה כמו שעמלים עד שימצא הכסף כן תעמול למצוא דברי תורה על בורייה (ש"ב כב לא) אמרת ה' צרופה (כ) כמו שצורפין הכסף על ידי נחלים כן ניתנה תורה מאש (ג) שנאמר (דברים ה כג) מדבר מתוך האש למה נקרא אות היבה כמו תיבה מחוברת דף לרף נסר לנסר ואז יוכל להשים בו חפצו כשיש דפנות מחוברות כך אין אות אחת נשמע כלום אלא אם מחובר לחבירו שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש וגו' וכפשיש יפוצץ סלע כשם שאין אבן מוציאה אש בלא חפץ אחר או

(ב) כסול לעיל סימן טס"ח. (ג) ע"כ.

תתתשי. (ב) עיין בספר יצירה. (ג) סנהדרין ס"ה ב'. (ד) צריך למחוק ובזה יהיה המספר מכון. (ד) בילקוט בשלח רמז רכ"ז: וחמושים כו' מלמד שהיו מוויינין בחמשת מיני זיונין ובשבת ס"ג ב' מונה חמשה מיני כלי זין, ובירושלמי שם ה"ד איתא בחמשה עשר מיני זין. **תתתשיא.** (ב) במנחות כ"ט ב': שבעה אותיות צריכות שלשה זיונין ואלו הן שעטנו גין. (ג) שם שם אם תזור אני קושר לו כתריו ויעוין שבת פ"ט א'. (ד) צ"ל ב' כלומר הוא כוונה שנייה באות זיוין. (ד) אינם מובנים דברים אלה ואולי צ"ל: כי בל"י (בלשון יון) ז' ויטא איטא חיי"ת וכוונתו למה שאמרו בירושלמי יבמות פ"ד ה"ד וב"ר פו"ד יעו"ש.

ספר חסידים

בלא אבן אחרת וכן אין אשה [רף קליין] הרה בלא בעל כך לא יתכן דיבור בלא אותיות למען עדות שאין עדות פחות משנים וכת' (ישעיה נה י יא) והולידה והצמיחה וגו' כן יהיה דברי וכתב והולידה הטיפה העליונה ותחתונה והצמיחה כמו שאין וולד יוצא אלא משנים כך דיבור וכתב (שם נט יג) הגו והרו מלב דברי שקר וכתב (שם לנ יא) תהרו חשש תלדו קש וכן אין דיבור בלא ב' אותיות. (א) ואות נקרא על שם אמנת ישאינו לפנינו ואות נקרא קול שנאמר (שמות ד ח) והאמיני לקול האת האחרון ועוד לשון אמונה הוא שכל הנותן אות אומר מזה תאמין ותכיר אותו דבר כך האות נקרא על סימן כמו (במדבר ב ב) על דגלו באתות שבו מכירין שבטיהן כך האות משונה מחבירתה ניכרת מה רוצה לומר שלא יתערב דיבור לרבוך וכמו (ב) שברא הקב"ה האדם משונה מחבירו בני דברים כך האות כקול בתואר ובמחשבה ולעולם במקום שיוצא אליה לא יצא ב' וכן כולם וכן א' וע' מקום מיוחד לכל אחד וכן ניכר בכתיבה ע"א בקול החי בקול נכ"ק בקול ד"ר בכתיבה ב"כ בכתיבה פ' ב' ו' במכתא א' מ' שוין אלא שא' לימין ומ' לשמאל כי מעבר אחרת יקרא לאליה מים ולמים אליה מ' נ' תלויין בהוסס וייד שוין ו"ד ש"ט ס"ס ע"א פ"ב צ"ע ק"ה ש"ס ר"ך תה"ד הרי כולן אין דומין ללמ"ד לא בקול ולא בתואר הוא גדול מכל ואין לך ניוון גועס כמו ייד גוין וסימנך (שיר ז י) וחכך כיון הטוב ואין לך שמרים קול כמו למ"ד שנאמר (תהלים יב ד) לשון מדברת גדולות וכתב לשון לימודים וכתב (משלי א ב) חכמות בחוץ תרנה (שם ח ג) ליד שערים לפי קרת (שם ט ג) על גפי מרמי קרת כן עומד לי על מקום גבוה וצועק כמו שהכרוז רגיל לעמוד על מקום גבוה להשמיע לעם מצות המלך על עבדיו כך הלמד גבוה מכל האותיות עומד וצועק הלאוין של מצות הקב"ה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד לא תשא לא תקלל לא תעמוד על דם רעך וכן כולם הלמד גבוה מכל האותיות כל עסקך אל יהו דומין ללימודך הוי מעט עסק ועסוק בתורה. ועוד נקראין אותיות כמו שאין אות בלא דבר כך אין אות שלא תדרשנו (ג) וייד כ"ף למ"ד יצרך כפוף ליראת ה' (שם ב ה) או תבין יראת ה' לכך נתון כ"ף בין וייד קטן ללמ"ד שהוא גדול שבאותיות כי כ"ף כ"ף שים וייד ככ"ף מאונים אחת ולמד בכ"ף מאונים שלפני הקב"ה הכל שוה כזה כעבר כאדוניו כשפחה כגבירתה (ד) אחד המרבה ואחד הממעיט לימודו ובלבד שיכוין לבו לשמים ובלבד שמי שלא למד אלא מעט בעבור שהיה צריך לשרות עבוד מזונותיו אבל אם היה לו עת ולא למד בעת פנאי על זה לא נאמר אחד המרבה ואחד הממעיט הואיל והיה לו עת ללמוד ולפני הקב"ה לא ניכר שוע לפני דל ועוד אומרת וייד ללמ"ד אני קטן ואהיה כמון שנאמר (ירמיה ט כג) כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי ובואת הברכה מקדים קטן לגדול יהודה ללוי בנימין ליוסף קטן כנדול ועוד אבן יקרה קטנה יקרה מכסף ומהב ואישון בת עין יקרה מן הלבן לכך כ"ף בין וייד הקטן ללמד הגדול לפי ה' שהכ"ף משרת כמו אות ד' לך. וכתב (דברים א יז) כקטן כגדול תשמעון כ"ף שהיו שוקלין בדין כף חובה כנגד כף זכות כשהיו עומדין לפניך יהיו בעיניך כוכאין והו כף זכות וייד וכפוף (ה) מי שהוא בעולם הזה את עצמו כיורד שהוא כפוף יהיה כלמיד כלומר ראוי להמליכו כלומר למ"ד אות של מלך ואם לא מלך בעולם הזה

(ה) כעין זס לנ"ל סימן מ"ו ולקטן ס"י סממכ"ו.

תתשיב. (ב) שבע חיבות אלה נעלמות ממני. (ג) סנהדרין ל"ח א'. (ד) כן כתב הרוקח. (ה) שבעות מ"ו א'. (ו) כן הוא באותיות דר' עקיבא.

הרי שמור לו לעולם הבא ומניין שמי שמקטין את עצמו יהיה מלך שנאמר (ש"א ט כא) ויען שאול ויאמר הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימין וכתוב (שם שם טו יז) הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה לכן מלך ודוד אמר בן (שם שם יח יח) ויאמר דוד אל שאול מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך לפיכך זכה לכל הכבוד והגדולה ואם תאמר והלא נביאים השפילו עצמן כדוד ולא מלכו אי איפשר לתת לכולם מלכות ועוד נבוכד נצר שהשפיל את כל העולם כולו לכך לא מלכו ועוד לכך מלך דוד לפי שבא מרות המואביה גדל שמו [ע"ב] בעולם לכך אם לא יקבל אדם בחייו שכר ענוותנותו יקבלו ורעו והוא לעולם הבא אין שנדול לעתיד לבא כמשפיל את עצמו ומבייש את עצמו ומודה ועוזב כלומר שקר דברתי. יו"ד (ה) קטנה לפי שאם יבא אדם במקום שאין מכירין אותו וכסבורין שלמד (ו) שידעה ויאמר לא למדתי אל תכבדוני לכך נקרא יו"ד לשון יודה ותמצא שאינם מהונגים שנתחתנו בהם מבני גדולים וגם תמצא שהם שלישים בעיר מפני שהיו אבותיהם משפילים עצמם לפיכך נהפך הגלגל שבניהם עשירים וראשים ומתחתנים בהם הגדולים אע"פ שאינם ראויים אלא בעבור אבותיהם ופעמים שתמצא שלישים ועשירים ולא בעבור מעשיהם אלא בשביל שבני דורם היו משפילים אותם או את אבותיהם או משפחתם ומביישין פניהם מפני דופי אחד שבהם והקב"ה אינו רוצה בבושת בני האדם שהרי (ז) היו קוברים את האבן שנסקל בה ואת העץ שנתלה בה ולא יתביישו קרוביו ופן יתנאו שאר משפחות על זאת ואם תאמר והלא (ח) סתמו טבעתה של בילגה מפני מרים בת בילגה בית דין רשאים לעשות לשם שמים נדרים שהרי כל אדם מוכיח את בניו ואת בנותיו וגם תמצא משפחות מבני טובים דלים ורדופים ונשפלים מפני שהיו אבותיהם מתנאים ומדברים נכוהות ופעמים תראה שרשעים ועוין פנים שלישים ולא זכו לא הם ולא אבותם והיו עושים רע לבני עירם ואין לאל ידם והן מפני שהיו לבני העיר תחילה מנהיגים טובים והיו מוכיחים אותם ולא שמעו לקולם לכך נתן הקב"ה אכזריים עליהם לפי שלא שמעו תחילה לרחמנים (ט) ומידה במידה לא בטלה שנאמר (הושע יג יא) אתן לך מלך באפי. ופעמים תמצא שניסים נעשים לרשעים כמו לצדיקים מפני שזכו אבותיהם כי עזויה ויותם היו צדיקים וראויים שורעם יתקיים בעולם ואחו היה ראוי ליכרת הוא וזרעו והקב"ה אמר מה לעשות לזה שהייב כלייה אלא אוכור את אבותיו בעבור שאבותיו עשו את הישר והטוב בעיני. ועוד יש שנעשה לו גם בעבור העתיד כגון שנים שהיו בעיר אחד צדיק ואחד רשע כשגדלו וכשהיו קטנים והלכו לבית הספר לבית רבם ללמוד היו בצהרים והיו הרבה תינוקות עמהם וראו כולם קטב מרירי ומתו התינוקות רק שנים נתעלפו ונפלו בחולי ונפל עורם ושערם והיו וכשגדלו נעשה האחד צדיק והאחר רשע הצדיק תלמיד חכם ולא היה מקבל לשון הרע והרשע היה עם הארץ ומלשין והיה לשמן לבני הצדיק ולעם ולמה נעשה לו גם לצדיק אם בעבור צדקתו הרי גם לרשע נעשה גם אלא כך אמר הקב"ה אני אחיה זה לבניו של זה לשמן כשהוא בני הצדיק שיהו אלה להם לשמן ואם תאמר וכי (י) ערבונא שקלי מיניה כמו שאמרו מי שלא בכה על אדם כשר קובר בניו ובתחילה רצה הספר לומר כדי שיבכה עד שאמר לא יתכן קורם שיחטא לעשות.

(b) מקצ"ס.

(י) ירושלמי שביעית פ"ד: בר נש דתנא חדא מיכלא והוא אול לאתר ואונן מוקרין ליה בגין תרתין צדיק מימר להון אנא חדא מיכלא אנא חכים. (ז) מנהדרין מ"ה ב'. (ח) סוכה נ"ז ב'. (ט) סוטה ח' ב' ולפנינו: במדה לא בטלה. (י) שבת ק"ה ב'.

ספר חסידים

רע לאדם ובכאן נעשה כמו כן אלא הקב"ה רואה איזה דור חייב ואיזה דור זכאי ולפי שרואה מה שעתיד להיות עושה ומקדים שנאמר (ישעיה מא ד) קורא החרות מראש ולפי המעשים שרואה באדם ולכך (יא) בעת ההריון אינו אומר צדיק או רשע אלא לפי מה שרואה יצרו אם יעשה כך יהיה לו כך וכתיב (בראשית יד יד) וירדוף עד דן (יב) מלמד שעזי מכה לפניו ולאחריה אבל אין נפרעין מן האדם לקבור בניו כדי שיבכה קודם שיחטא ואם תאמר אם כן למה נבלעו טף ונשים לדתן ואבירם זה ראוי כל הבנים שנשענים על שולחן אביהם וניזונים מאביהם ורוצים לירש את אביהם לא יתכן את הטוב יקבלו ואת הרע לא יקבלו אבל אם יעשה (יג) כר' פינחס בן יאיר שלא רצה להנהיג מאביו ומאמו או ראוי שלא ילקה בעונם וכן אמרו (יד) צדיק בן רשע ורע לו והלא אין אוהו מעשה אבותיו בידו אלא מקצת ועוד שיש לכן להוכיח את אביו כיהונתן לשאול וכן בנו של ירבעם מת בחייו כדי שיספרוהו ולא יהרג ואם תאמר למה טף של אדם מתים אם כן תאמר זה למה לקו טף של סדום לפי שבא הסכנה ואין בידם זכות להנצל וכן לוט לא היה ניצול מסדום אלא בזכות אברהם שהתפלל והיה כצדיק כרשע וכן אמר שמואל מפני הסכנה (ש"א מז ב) ושמע שאול [דף קל"ח] והרגני והלא שמואל היה צדיק אלא אין מצילין אלא אם כן זכות גדול מצילו מן הצרה וכן הוא אומר (דניאל ו כג) שלח מלאכה וסגר פם אריותא ולא הבלוני כל קבל די קדמוהי זכו השתכחת לי ואינו אומר לפי שלא חטאתי לו אלא כשאדם בתוך הצרה אם לא זכות גדול לא ינצל ואותו רשע שניצל מקטב מירי שכתבתי לעיל מפני שראה הקב"ה אחר מזועזע אחר כמה שנים ניצל בו הצדיק שכמו כן ניצל מקטב מירי מצרה גדולה וכל אשר לו על ידי בן רשע שניצל עמו מקטב מירי אף נס בואת להיות לשטן לאותם החוטאים וכן הוא אומר (שופטים ג א) ואלה הגוים אשר הניח ה' לגמולתם בם את ישראל (שם שם ג) חמשת סניי פלשתים וכתיב (שם שם ב) למען דעת דורות (שם שם ד) הישמעו את מצות ה' הא למדת שהקב"ה מקדים לפני כמה וכמה דורות בעבור דורות העתידים לכן אם תראה אל תהרהר לאחר מדותיו של הקב"ה שמא בעבור העתיד או בעבור אבותיו ולכך אין בדינו לדעת משלוות רשעים לכך אני כותב קצת מדרכי הקב"ה שאם יהרהר לבו של אדם שיחשוב שמא זה גורם או זה גורם מי היה צדיק מאיוב דכתיב (איוב א ח) כי אין כמוהו בארץ והרהר אחר מדותיו של הקב"ה ואמר אני אנצחנו ברין ומיד כשדיבר עמו לא היה לו פה להשיב אלא מיד אמר לא ידעתי חכמתך למה עשית והקב"ה לא בעבור עון הביא עליו הפורעניות אלא לנסותו ועמד בנסיון וכשאמר לו הקב"ה בעבור נסיון עשיתי כמו שכתוב בפירוש בספר איוב מיד הודה איוב ואמר הקב"ה הואיל וחפצת לבא במשפט אתה ממעט חכמתי שאתה סבור שלא אדע לנצח בחכמתי לכך ה) נכתב ספר איוב אם פגעה מידת הרין באדם שיאמר בלבו הרי כתב באיוב כי אין כמוהו בארץ והרהר וחפץ לרין לערוך וכשעמד ברין הודה ברין מיד כך יחשוב האדם שמא עון עשיתי ואם פשעש ולא מצא יאמר שמא לידי נסיון יביאני ולידע אם אחזיק בתומתי כבתחילה שהרי כתיב (בראשית כב א) והאלהים נסה את אברהם:

תתתשני. על זאת יתפלל כל חסיד אליך דעת מצאו (תהלים לב ו) תאות נפשו להעמידו בנסיון ואם יבא לידי נסיון להחזיק את לבו ביראתו כי אין

(ה) מכלל עד סוף סמיך כפול לעיל סימן ע"א.

(יח) נדה ט"ז ב'. (יג) ב"ר פמ"ג. (יב) חולין ד' ב'. (יד) ברכות ד' א'.

היראה נודעת אלא בעת נסיון שנאמר (בראשית כב יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וכתוב (נחמיה טח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך אין יראה ניכרת אלא בנסיון ובאותו דבר הקשה לו ביותר שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וכעומד נ' פעמים בנסיון באותו דבר שנאמר (בראשית כב ב) קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק שהיה אומר לו תעלה ואמר לו הנני מזומן ואמר לו תמתין עד לאותו מקום כן עשה וכל שכן לשאר דברים שהיה עושה ונגד נ' שאמר לו בפרשת מילה לתת בן לשרה (משלי לא ב) מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי כתיב (איוב לג כט) פעמים שלש עם נבר למה נאמר שלש אם נאמר פעמים למה נאמר שלש אלא בדבר אחד פעמים שלש בשלש מידות יום שהקב"ה בודק את ישראל השעה קשה כתבלי יולדה שאין כל בריה יכולה להוציא את ידה מיום הדין והקב"ה מעמיד נ' צורפים נגד כל אחד ואחד מישראל שנאמר (מלאכי ג נ) וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם אילו נאמר מטהר למה נאמר מצרף וטהר מטהר אני הוא מטהר (א) זה מלאך המות כאש מצרף זה אור של ניהנם מטהר מצרף וזקק נ' פעמים:

תתתשיד. כתיב (שמות לג יט) ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך כל בנימטריא חמישים שערי בינה ועל כל שער ושער ממנה מלאך כ"ל טובי בנימטריא מ"ל שהראה מול נפשם למשה רבינו כי יש רמים וסודי התורה ולא יוכלו לדעת עד כמה דורות והיו הנביאים כמלאכים אומרים כיון שאתה נותן להם ספרים איך ידעו ברמזות אם יהיו סתומים תן להם מפורש למען ידעו הקוראים בהם והקב"ה אמר עתיד אותו צדיק פלוני שידע באותו דור לאחר כך וכך שנים יעמוד ויגלה אותם סודות שלא נודעו קודם. אותו פלוני יעשה ספר מאותו דבר ופלוני מאותם דברים ויעשה אותה מצוה כמו שכתוב ביאשירו (א) כמנין יאשירו שנים עד שנעשה הפסח וכתוב (ישעיה מה א) למשיחו לכורש וכתוב (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו וכתוב (משלי ג לב) ואת ישראל סודו וכתוב (עמוס ג ז) כי לא יעשה ה' אלהים [ע"ב] דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים כן כל הנסתרות שרמוזים בתורה ולא כתבם בפירוש כדי להרבות שכר ליראיו שיחפשו אחריהם שנאמר (משלי ב ד) תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא ועוד לא רצה שידעו אותם שאינם ראויים להם לכך כתיב (שם כו כו) (ב) כבשים ללבושיך וכתוב (שיר ד יא) דבש וחלב תחת לשונך ואז (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו וכולם מול נפשם ודמותם למעלה קודם שנולדים כדכתיב (ירמיה א ה) בטרם אצורך בכטן ידעתך אצורך יתר ו' ו' ימי בראשית שיצר הכל וכתוב (תהלים קלט מז) גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו והראה למשה אותם כשהיה ברמז מוסר לו את התורה אמר מי יכול לדעת והראה לו כל אותם שיגלו להם רוי סתרי תורה וסתומות ומי יחבר ספרים ואמר לו כשהיו דונתו בן שמונים אז ידעו הכל ורמו ד' הסנה, הסנה, הסנה, והאחר והסנה (ג) כנגד משה הילל רבן יוחנן בן זכאי ר' עקיבא שנותיהם כמניין הסנה לכן בן פ"ה לנבורות לנצח בתורה להשיב לכל כל אשר ישאלו אע"פ כשהיה משה רבינו בן פ' התחיל לדבר עמו והראה לו מי יחדש בתורה ומי יעשה ספרים והכל רמזו בתורה וזהו כל טובי על פניך והיה ראוי ליכתב כל טובי לעיניך אלא רמו כי פני משה למעלה כשמעביר למעלה על אותו דמות ובא הממונה

תתתשיג. (ה) אולי צ"ל זה מלאך הברית שכתוב שם במלאכי ג' פ"א ועיין מ"ש רבנו לעיל סימן חקפ"ה.

תתתשיד. (ה) דה"ב ל"ה י"ח. (ג) חגיגה י"ג א'. (ג) ב"ר פ"ק ויער"ש.

למטה עליו ויודיעו ומוה ידע סוד וכל אשר מעביר על פניו למעלה ויודיעוהו למטה וזהו שני (בראשית א כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו אחד למעלה ואחד למטה ובקרובה בסילוק בשמחת תורה ומוֹלֵךְ אינה משמשת במרומים ואורך כבה במרומים ועליו כתיב (דברים לד ה) וימת שם משה הוא חי וכתב וימת מלמד [שכיון] שנגזר דינו של אדם כאילו מת וכתב (איוב כט ג) בהלו נרו עלי ראשי וכתב (תהלים יח כט) כי אתה תאיר נרי ה' למעלה וה' יגיה חשני למטה וכפי מה שרואים על דמותו למעלה ועל כוכבו למעלה ידעו מה לעשות לו למטה אעפ"י הממונה לא יעשה בלא רשות העליון:

תתתשמו. במצרים בא אחד עשיר הוהיר בו בעל הבית שלו שלא לילך בשכונת המבשפים עבר צוויי ולקח עליו ארנקי מלאה כסף ונתנו לו לשנות ועשו לו בשעה קטנה שהיה סבור שהיה דוכס ונשא בת מלך ועיכב שמה שנים רבות והוליד בנים רבים ונראה לו שהיה מאד זקן וכא עת שפטריו וצוה לבניו אותו כרך יהיה שלך וזה שלך ואמר אחד מן המבשפים אני בנך הקטן לכולם חלקתה ולי תתן הארנקי כשהמתינו חביריו ולא בא הלך בעל הבית עם חביריו ומצאוהו שהיה מצוה מחמת מיתה לאנשי הבית כאילו היו בניו והארנקי ביקש בעל הבית להם שיחזירוהו לרעהו ויחזירו לו מקצת הכסף וכן עשו וחזר לרעהו הרי בשעה אחת נראה לו כאילו ימים רבים חי והוליד בנים הרבה לכך אל תתמה (א) על מנילה עפה שהיא ג' אלפים וד' חלקים וכל חלק כמו העולם כולו ומי יוכל ללמוד הכל וזה לא תוכל לומר ששים ריבוא זה ילמוד מקצתה וכל אחד ילמוד מה שלא למד חבירו שהרי כולם מקטנם עד גדולם כולם למדו אותה וכתב (משלי ח כא) להנחיל אוהבי יש וכתב (ירמיה לא לב) ועל לבם אכתבנה אלא הקב"ה ברא להם לב חדש ורוח חדשה כמו ים אוקיינוס שכולעים מים שבשעה קטנה ידעו הכל וכתב (מ"א ה ט) ורוחב לב כחול אשר על שפת הים הרבה מאד כן יעשה לצדיקים כי תמלא הארץ דעה לדעת את כבוד ה' (ישעיה יא ט) כמים לים מכסים:

תתתשמו. (ב) באותה שעה שנגזר על האדם למות באותו לילה או באותו יום חשך על מזלו ועיניו ופיו סתומות כשנגמר דינו כאילו מת והכרוז יוצא כאילו מת ולכך כתיב (א) וימת משה וכן לטובה בשגורין עליו חיים אור מלפני הקב"ה (ב) זורח עליו. י' פעמים כתיב (ג) אור פני הכבוד בספר תהלים ואמרו (ג) י' ימים מראש השנה עד יום הכפורים אם ידליק במקום שאין רוח [דף קל"ט] אם לא יכבה יהיה אותה שנה וכתב (שם לח טז) ה' עליהם יחיו והכרוז יוצא יהיה פלוני כדי שלא יזיק לו כל מוֹיֵק עד שגזרין עליו באיוז מיתה ימות כמו שגזר על יהורם (ד) מלך יהודה וגזרין באיוז דבר יגלגל החולי ועל ידי מי וכן הרפואה ועל מי יתפרנס ועל ידי מי ינצל כמו אחיקם בן שפן להציל לירמיהו:

תתתשיו. (א) לִזְלֹלָה האמנתי לראות בטוב ה' (תהלים כז יג) לזלל נקוד למעלה ולמטה ו' אינה נקודה למטה אמר (שם פו ב) שמרה נפשי כי חסיד אני ואחר שחטא בבת שבע ובאבשלום וצוה שלא להמית את אבשלום ויואב

(b) קט"ו. (ג) קט"ו.

תתתשמו. (b) עירובין כ"א א' ועי"ש בתוס'.

תתתשמו. (b) עיין ב"ב ט"ז א': מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמיו, ובחדושי הריטב"א שם. (ג) צ"ל זורח עליו פעמים ור"ל כי מדה טובה מרובה משא"כ לרעה כתיב לא תקום פעמים צרה. (ד) הוריות י"ב א'. (ה) צ"ל מלך ישראל ותוא מ"ב ט' כ"ד.

תתתשיו. (b) ברכות ד' ב' ויעי"ש ועיין מנחת שי שם בתהלים.

הוכיחו אילו כולם הרונים ואבשלום חי לא היה חושש אמר כבר הוא בן העולם הבא שהרי כתיב (דברים כט ט) כל איש ישראל וסמך ליה (שם שם י) טפכם נשיכם ונרך כמו שיקר בעיני אדם המותה לבניו כך תהא יקר בעיניו שאר אדם וידע דוד שהקב"ה ברא העולם ומעמיד העולם בכל דור בעבור שנים שימצא בדור כמו שאמר ר' שמעון יוחי בתלמוד ירושלמי (ב) ראיתי בני העולם הבא אם שנים הם אני ובני מהם אם בן העולם הבא נכזבים וכתוב (תהלים פט מח) על מה שוא בראת כל בני אדם אם בן למה נאמר (שם קמה ט) טוב ה' לכל זה הטוב עשה אם היה מכל עם ואומה מעמיד ומשיב הנפש בנזק לאחר מיתה למקצת נאמנים שבכל עם ועם כדי שיוודעו לעמם לאחר מיתה היאך נידונו אם לא היו שבים ממעשיהם הרעים הרי מיראה ועולם הבא לעושי רצונו מאהבה על מנת שלא לקבל פרס ועל מנת שאינו חושש על הרעות שבעבור הפורעניות לא יחדל ולרעים רואה שהם בטובה ולטובים רואה שהם ברעה אעפ"י לא יעזוב מלעבוד להקב"ה בכל לבו ועוד כדי שיחשוב הצדיק לרעים יש שכר טוב בעולם הזה כגון לאחשורוש היה לו כל תאות לבו ובעושר ובכל תענוגים כל שכן לעושי רצונו לעתיד לבא ואינו עושה טובה בעבור השכירות אלא מאמין שהקב"ה נאמן לשלם שכר טוב לעושי רצונו ואל תחמה איך כל העולם כולו יהיה לאיבוד כי אם אותם מעט הרי לכל אחד יש חלק ברע ובטוב ויתן חלקים של כל הרעים לטובים שהם מועט וחלק הרע של טובים יתן לרעים אם כן פורענות של טובים מעט ואיך יחלק לכל העולם הרע ויש לכל אחד פורענות של עצמו ורחמיו על כל מעשיו שיש צדיקים הרבה שאין הקב"ה מנסה אותם בנסיונות גדולות וחזקות ע"ן לא יוכלו לעמוד בהם וגם לא יוכלו לומר תן לנו חלק טוב כמו לעומדים בנסיון וצריך להתפלל שלא יעמידנו בנסיון ואפילו אם יעמוד בנסיון אחד בנסיון אחר לא יעמוד וכתוב (משלי ל ח) ראש ועשר אל תתן לי:

תתתשיח. כף כף כל העולם נידון מידה במידה ולא במידה שמורדין בעולם הזה מורדין לעולם הבא. בעולם הזה אדם שבא על אשת איש שניהם בחנק ואם בא על בת כהן היא בשריפה לפי שבעולם הזה נתן הקב"ה מעלה יתירה לכהנים וגם לעונשין ולעולם הבא הקב"ה משוה מעשים והיצרים זה לזה שנאמר (קהלת ז כז) אחת לאחת למצא חשבון אדם שעושה טובה לחבירו כגון פוסיפר ליוסף אילו היה יוסף שוכב עם אשת פוסיפר היה חייב לאחר מתן תורה אם היה ראובן מטיב לשמעון ושמעון שוכב עם אשת ראובן הרי מיתתן רק בחנק אבל לעולם הבא דנין אותו בשני דינין אחד על שהשיב רעה תחת טובה והוא כפוי טובה ואחר על הנאה שנהנה בעבירה ולפי יצר שמתגבר על האדם מתגבר עליו ביותר להקל אם מתגבר עליו ביותר דוגמת (א) יצר אלבשה אבל אם לא נתגבר יצרו עליו וחטא להחמיר עליו. כף כף ידמה האדם מה שלא נכתב למה שנכתב הרי כתיב (דברים כב ח) ולא תשים בביתך בבניין רעוע כמו כן חוץ מן הבית או בבית אחר או מי שמשלה מרנים בין אחים ובין אדם ועוד לא תשים דמים בביתך אל תחטא פן ימותו בביתך ונחשב כאילו שפכת דמים בביתך מה לי אם היו לו מה לי אם לא היו לו ומנע מפריה ורביה ועוד כשהאשה הרה נעשה הרס חלב וכשלא בא על אשתו הרי דמי נידוטה מצויים לה [ע"כ] ולא תשים דמים בביתך שלא תתן לדור בביתך אנשי דמים ומרמה ותרחק עולה מאהליך:

תתתשיט. כף כף הוי שוקל את כל המצות זו בזו קלה כחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ואין לך לומר מאחר שזאת יש בה סקילה וכזו חנק

(ג) בכרכות פ"ט ה"ג.

תתתשיח. (ב) קדושין פ"א ב'.

ספר חסידים

ובזו לאו ובזו עשה ויש [לא] לאו מבואר ולא עשה מבואר כי דוד המלך אמר למנות ישראל ונפלו ע' אלף בשעה אחת נגד ע"ב שעות שבני ימים ולילות ובי' אלפים שבא להמית בירושלים כשאמר דוד (ש"ב כד יז) התי נא ירך בי ובכית אבי ושם היו אלפים נבורים מן השרים והיו שאמר רבשקה לחזקיה (מ"ב יח כג) אם יש אלפים ובעבור דוד חיסר אלפים הרי מי שמונה ישראל אין כתיב בו מיתה למנה ופוקד וכתיב (שמות ל יב) ולא יהיה בהם ננף כפקד אותם הרי לנימנים בעל כרחם מיתה ולמונה לא מצאנו ובעל כרחם נימנו אעפ"כ מתו ע' אלף (משלי יג כג) ויש נספה בלא משפט כגון בני שאול שהוקיעם בלא משפט שנאמר (דברים כד מז) לא יומתו אבות על בנים וכתיב (שמות לר ז) פוקד עון אבות על בנים וגו' על שלשים ועל רבעים וכתיב (א) בו ובזרעו עד עולם וכן בורע עלי אע"פ שאין אוהזין מעשה אבותיהם בידיהם ואם תאמר איך יתכן שהצריך ילכד בעון אבותיו יש להשיב שאילו לא נתן המתנה לעלי היה זרעו נכרת ולא היה זה נולד ועוד שיש תקנה בתפילה ובתורה ובנמילות חסדים וכן לכל מי שנגזר עליו שלא יהיה לו זרע או עושר באותה מדינה הרי יש לו תקנה במדינה אחרת או בשינוי שם:

תתתשכ. ואהבת את ה' אלהיך (שם ו ה) בני מדות בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מארך מהו מארך בדבר שהוא נסיון היותר יש אדם שיכולת בידו לעצור יצרו מעריות ומגול ומהרבה דברים שיצר הרע מקפזנ והוא עוצרו אבל דבר שהוא משום כבוד או בושת אינו יכול לסבול (א) שהרי יואב לא היה יכול לסבול הבושת בששם תחתיו עמשאי והרגו ואילו בשאר דברים היה יכול לעמוד כך הרבה שיעמדו בנסיון בכל מיני עבירות ולא יעמדו בנסיון הבשת לכך נאמר בכל מארך: **תתתשכא.** אמרינן במסכת ערכין (א) (נחמיה ח יז) מימי ישוע בן גון פגמו מפני שלא ביקש על יצר הרע (ב) ומשה רבינו ביקש על יצר הרע לפי שלא היה לו זכות ארץ ישראל לכך לא פגמו לכך אל תתמה על תלמידי חכמים שכבבל שהיו יודעים מעשה מרכבה והיו יודעים בחורה לחוץ תורה נביאים וכתובים ולא היה האש מתלהט סביבן (ג) כמו לתלמידי חכמים שבארץ ישראל כי זכות ארץ ישראל יועיל לתורה:

תתתשכב. אם מראין לראובן בחלום קשה על שמעון הרי צריך לראובן להתענות שהרי שמעון נוזף לכך לא הראו כמו שאמר (א) רב יוסף שונא דרבא נוזף הוה וכן (ט"א יג כא) לאיש האלהים שבא מיהודה ולא דיבר אלא לנביא שהשיבו כי היה נוזף ולכך הראו לראובן לומר שהוא יתענה ויתפלל על שמעון וישא פניו ואם לא יתענה טוב להניד לו כדי שהוא יתפלל על עצמו ודע לך כי היו הראשונים מאמינים בדברי חלומות שהרי לאחר שעשה הקב"ה אותות לנרעון (ב) במשענת הקנה ובניוה פעמים עדיין היה ירא עד שאמר הקב"ה לנרעון (שופטים ז י) ואם ירא אתה לדרת רד אתה ופורה נערך (שם שם יא) ואחר תחוקנה ירך ושמע החלום הרי יותר היה מאמין בחלום מבאותות ומה שאמר (קהלת ה ו) כי ברב חלומות והבלים וכתיב (שם שם ב) כי בא החלום ברוב ענין שאם יאמר לו

(ה) כן נקמן נס סיעון זה. ונדרש סמ"ד.

תתתשיט. (ה) פסוק זה לא מצאתי ואולי צ"ל: והיה כך לאות ולמופת ובזרעם עד עולם (דברים כח מז).
תתתשכ. (ה) ש"ב יז כ"ה ויעין סנהדרין מ"ט א'.
תתתשכא. (ה) ל"ב ב'. (ג) צ"ל לפי שהיה לו זכות א"י ומשה רבנו לא ביקש על יצחק"ר כו'.
 (ג) חגיגה י"ד ב' ויעין שם ט"ז א' תורה"ה שובו וסוכה כ"ח א' תורה"ה כל.
תתתשכא. (ה) צ"ל רב יוסף שאני דרבא נוזף הוא. והוא בחולין קל"ג א'. ויעין ברכות ג"ה ב': חלם שחלם לו חברו. (ג) צ"ל בקצה המשענת.

בעל החלום לעבור על המצות שלא ישמע לו וכתוב (דברים יג ו) והנביא הוא או חלם החלום והוא יומת כי דבר סרה וגו' וכן אמרו חכמים (ג) דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין שהרי אמרו כי בא החלום ברב עניין:

תתשכב. ב. יש חלום שאדם רואה בחלום ראובן מת ויהיה שמעון או בן ראובן או אדם ששבו כשמו או תארן שוה או במעשיהן שווין או יחלה וקול יוצא שהוא מסוכן או מצטער או מאבד ממנו או שום דבר שיצטער לכך מועיל לו התענית שיהפך לקל שבהם כי אי אפשר שלא יתקיים אלא שיכול להתהפך דוגמת המזלות כמו שנאמר (שמות י י) ראו כי רעה נגר פניכם וכתוב (יהושע ה ט) היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (א) שנהפך לדם מילה ואם נאמר [דף ק"מ] למה החלום הולך אחר הפה לפי שאילו לא ילכו אחר הפה החלומות היינו אומרים אין חלומות מן הקב"ה שהרי התורה היא ממנו והולכת אחר הפה והפתרון ועתה חלום אין יכול לדעתו וכל מה שמן הקב"ה ניתן לו לב לידע ופה לדרוש אם לאו למה חלום אלא לומר לנו הנה הוא מלפני הקב"ה להודיע שהוא יודע כל העתיד ומודיע לבריות מה שעתיד להיות והוא ישוב בתשובה ויתפלל לו ולא יחטא ועוד (ב) אמרו כ"ד פותרי חלומות היו בירושלים ומה שפטר זה לא פתר זה וכולן נתקיימו כמו (ג) שמקרא אחר יוצא לכמה טעמים והוא שיהא מעין החלום ודומה לו וכן פתרון המקרא דומה למשמעותו או איפשר שיכוון לפתרונו כההיא דאמר (ד) כמאן ראתה אסתר שוימנה להמן אמי בכל תנאי ואמוראי. ועוד למה הולך החלום אחר הפה לפי שהוא בסתר אם לא היה הולך אחר הפה אי אפשר לעשות תשובה בעבורם הואיל ואיפשר לדעת יכול להבין מה הוא:

תתשכב. ג. אחר הפה הולך החלום כמו שמוכיח בנרעון שאחר פתר לחבירו את חלומו וכן זה (ג): מעשה בנוי אחד שהיה יושב ועצב אמר לו חבירו למה פניך זועפים אמר לו ראיתי בחלומי שהיה רוכב על מוס אדום היה יושב והסוס אצל בהמה טמאה אמר לו חבירו זו שימות מהרה וירכיבוהו במיטה אמר הפותר אם יתן לו לשחות יקנה לו חלומו מזנו אמר על מנת כן אתן לך כדי שיהא החלומי מכור לך וקיבל עליו ונתן לו לשחות ומת פותר החלום ביום השני. ואחר היה חולה עד מות והיה אחר מתלוצץ אמר לו אקנה לי החולי שלך תן לי כך וכך אמר לו אתן לך מיד עמר וזה חלה ומת וכתוב (ד) (דברים ד ו) כה' אלהינו בכל קראנו אליו הא למדת שהקב"ה אצל כל אדם כשארם שולח אחר מלך בשר ודם והמלך בא לסייעו כבר האויבים עשו לו רעה קודם שיבא המלך (א) אבל הקב"ה מיד אצלו להצילו:

תתשכד. ד. מעשה באחד שאמר לו חסיד בחלום שימות פעם אחת אמרו לו התורה מהרה ימות ועל כל חלום היה מתענה ובתוך החלום אומר (תהלים כה א) אליך ה' נפשי אשא וכל המומור ואחר כך הורידו כולו היה אומר בבכיה וחלה עד למות וראה אז כנגדו כמו ענן בדמות אדם שהיה נושא משא גדול ובירו זהוב ודמות אדם אחר שהיה מתעטף בשלית ואמר הוכות שאתה בחור

(ב) ע"ד. (ג) ע"ד. (ד) ע"כ. וכו' ח"ל ע"ה. (ד) ע"ה.

תתשכב. (ב) גיטין כ"ב א'. (ג) ברכות ג"ה ב'. (ד) סנהדרין ל"ד א'. (ה) מגילה ט"ז ב'.

תתשכג. (א) בירושלמי ברכות פ"ט ה"א: אבל הקב"ה אינו כן אם באה על אדם צרה לא יצוה למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוה ואני עונה לו מיד הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.

ואתה מתעטף בציצית שהתחלתה מחדש והזהוב שנתתה לתלמיד חכם העני פראך
מִן המות וחיה מיד הויע וניצל ונתרפא כי המלאך טוען וזותו של אדם ביום הדין
ובעת שדין עליו למות ולחיים ולטוב ולרע מלאך טוען וזכותו ומלאך טוען וחובותיו
של אדם לפורענות לא יתחייב עד שיאמר לשנים לכתוב שנאמר (ירמיה כב ל)
כתבו את האיש הזה ערירי כתבו אמר לשנים (יהוקאל ט ד) והתית תיזו אמר לאחד
כי חטאו בכפליים לכך פורענות בכפליים ש:אמר (ירמיה ב יג) כי שמים רעות עשה
עמי וכתוב (ישעיה נא יט) שמים הנה קוראתיך וכתוב (יהוקאל כא יט) הך כף אל
כף ותכפל לכך (ירמיה א י) לנחוש ולנחץ ולהאביר ולהרוס לבנות ולנטוע הרי
פורענות כפול ב' ידות על הטובה:

תתתשכה.6) אחד היה מתנשא לומר אני רואה משונאי באותם שאני שונא אני רואה כל חפצי במ מתגלגל שכולם לא יהיו בעירי. ונתגלגל הדבר שהוא יצא מן העיר ומת בארץ אחרת:

תתתשכו. 3) התלמידים היו יושבים בפני רבם אמר אחד יהי רצון שתהר אשתי אם הוולד יהיה חי ואם לאו יהי רצון שלא תהר אמר חבירו יהי רצון שתהר אשתי אמר חבירו ואם ימות הרי טוב שלא נולד אמר הרי כתיב (מ"ב ד טו) אל תכוב בשפחתך (שם שם כח) לא תשלה אותי ועוד כשיוולד אתפלל שיחיה אמר החכם יש וולד או בן או בת שפודה את אביו או את אמו מן המות או מן הצרות (א) שנאמר (ישעיה כט כב) יעקב אשר פדה את אברהם יש שנזכר עליו או מיתה או צער על האב אי על האם ומת הוולד הרי האב או האם עצבין הרי העצבון פודהו וזהו (משלי יד כג) בכל עצב יהיה מותר:

תתשכ"ג. **כתיב** (קהלת ב טז) בשכבר הימים הבאים הגל נשבח אחד היה קורא בנוי אחר הפרט של שנים כנץ אם היה יד לפרט היה [ע"ב] קורא שמו דוד והיו מתים כי הקב"ה אינו רוצה ששמש יתקיים למי שעושה שיתקיים שמו וכתיב (תהלים מט יב) קראו בשמותם עלי ארמות לכך (שם מז ט) שם שמות בארץ) כל הנעשה זכר לא יהיה זכר:

תתתשכח. ז) אחד היה בונה בית הכנסת יפה ורצו הקהל לתת עמו ולהשתתק עמו במעוות ולא רצה (א) כדי שיהא לו ולורעו אחריו לזכר ולשם וכלו (זרעו) הנהו) כמה ברייתות וכמה מדרשים ומי שחיבר הספר לא כתב אני פלוני בן פלוני. חברתי את הספר כשנהגה את הלב ממה שעשה הרי קיבל את עולמו כזה העולם ויש מן הראשונים שלכך לא רצו להזכיר שמם בפיוטים שיסרו כדי שלא יהנה לבם ולא יתנאו זרעם לומר אבותם עשו כך וכך כנון אהללה אלהי ואע"פ שאילו היו יודעים יהיו מברכים וזכרו אמרו מוטב שלא יתנאו ולא ישתוררו: **תתתשכט.** הציבור שאין להם בית הכנסת ואין בית לעניים יבנו תחילה בית לעניים (מ"א ז נא) ויבא שלמה את קרשי דוד אביו (א) לפי

(ח) הע"א. וכפול לעיל סיומן תשנ"א. (ז) נדפס סיומן תש"א וכפול זכ"י לקטן סיומן תשנ"א.
(ג) תש"א. (ד) ע"ב. מנח"א תש"א. (ה) ע"ב. (ו) מעין דנריו לעיל סיומן תשנ"א. (ז) וסיומן תשנ"א.

תתתשכו. (b) ב"ר פס"ג ויק"ר פל"ו וכזהר אחרי דף נ"ו א': דיעקב פדה את אברהם ודאי דבהויא שעתא דנפיל בנו גורא דכשדאי דנו דיניה כו' אמרו הא ודאי בזכותא דא אישחזיב אברהם.

תתתשבה. (ה) ירושלמי מגילה פ"ג ה"ב: אם היה שם הבעלים חקוק עליהן כמו שלא נשתבח שם הבעלים, וענין רות רבה פ"ב: כשאדם עושה מצוה מי כותבה? אליהו כותבה ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם.

תתתשבת. (ה) ילקוט מ"א רמז קפ"ו: מה שהיה מתקין לביה"מ היה צורך להוציאם ולהחיות

שלא נתן לעניים לכך לא בא לבניין בית המקדש לכך יעשו תחילה צרכי עניים וכתוב (משלי כא יג) אטם אזנו מועקת דל גם הוא יקרא ולא יענה:

גם בבאן כתיב עניין מתים.

תתשל. במקום אחד נהרגו הרבה יהודים על קידוש השם ומעט נאנסו שלא נתנו עצמם ליהרג ונטבלו במים והביאו בלילה על הענלות את ההרונים בבית הקברות כי היה רחוק מן המקום שנהרגו שם ונפלה אשה מן הענלה ולא ידעו וקברו בחפירות גדולות ורחכות את החללים ודף אחד בין כל אחד ואחד ובאה אותה שנפלה מן הענלה בחלום לאחר וכעסה עליו ואמרה הלא היא נהרגה על קידוש השם וחקר ונדר ממון מי שימצאנה ובא רועה בקר והראה לו אנה היא שנפלה מן הענלה וקברוה עם ההרונים ואמרה לו באותו לילה כיון שנתתה בעבורי עד שמצאתני וקברתני עם ההרונים על קדוש השם אומרה לך למקום פלוני כי שם הטמנתי זהב שקול חמשה עשר זקוקים ומצא כדבריה והיו שנים ששחטו את עצמם ולא יכלו להמית עצמם וסבורים הגוים שמתו ולא מתו לאחר שנים מתו וחלם יהודי אחד שאותם הרונים שנהרגו היו אומרים לא תבנסו במחיצתנו כי אתם לא נהרגתם על קידוש השם כמונו והראו בצואר שחתוך (א) אמי ולא מתם ובא זקן אחד ואמר כיון שחתכתם עצמיכם כדי להמית וכיון שלא נטבלו במים שלהם ראויים להיות עמכם והביאם עמהם במחיצתם:

תתתשל. כתיב (קהלת יא ה) כעצמים בבטן המלאה (א) שואל משליכין כשנהרגין רבבות היו מטהרין בארץ וחופרין חפירה בארץ רחבה ועמוקה ולמעלה צרה ומשליכין שם העצמים הפגרים והיה להם צער להשליך עצמות צדיק גם עצמות רשעים ואין אדם מכיר עצמות של זה ושל זה:

תתתשל. ב) סבין אחד מצאו בקבר של הרונים שנהרגו על קידוש השם לאחר שנים רבות חפרו בקבר ונמצא הסבין ורצו לקחת אותו אמר החכם במקום שנמצא תשימו אותו ולא תעשו בו מלאכה ואל יהנו ממנו:

תתתשל. ג) בית שנהרגו בו על קידוש השם והדם ניתו על החומה ועל האבנים ובעל הבית בא לטוה בסיד קירות הבית את הדם לא יעביר ולא

יהא טח עליו שנאמר (איוב טו יח) ארץ אל תכסי רמי לכך אין לכסות וכתוב (יחזקאל כד ו ז ח) הוי עיר הרמים סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה לנתחיה לנתחיה הוציאה לא נפל עליה גורל כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמחתו לא שפכתו על הארץ לכסות עליו עפר להעלות חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות (א) הרי כל זמן שאין הדם מכוסה הקב"ה נוקם

(b) חסידים. (ג) חסידים.

את הנפשות ולא עשה כן א"ל הקב"ה בני מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בנין חיך אין שלמה נצרך מהם כלום.

תתתשל. (b) הלשון משובש וצ"ל: בא זקן אחד ואמר להמתים (ר"ל לאותם שמתו מכבוד) כיון שחברו עצמם כדי לכות וכיון שלא נטמאו בו.

תתתשל. (b) הלשון צריך חזקון וכצ"ל: כשנהרגין רבבות מטהרין על הארץ ומשליכין בשאול, חופרין חפירות בו.

תתתשל. (b) ילקוט יחזקאל רמז שס"ד.

ספר חסידים

וכשהוא מכוסה אינו ממחר לנקום וזהו שנאמר (בראשית לו כו) מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו ואם תאמר והלא הקב"ה יודע המכוסה כמו המנולה כל זה בספר הכבוד:

תתתשלה. כתיב מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו מי ידע אם [דף קמ"א] הוא דם אדם או אם הוא דם בהמה או יקבלו דמו בכלי וישפכו בו מים או יחנקוהו ולא יצא ממנו דם אלא פירושו וכסינו את דמו כמו (שם יח יז) המכסה אני מאברהם כלומר שלא נודיע לאדם ר"א וכסינו את הדם כיסוי הדם ממש כי ידעו כשרם האדם נשפך ולא נתכסה שימהרו לנקום וכתיב ארץ אל תכסי דמי וכתיב כי דמי בתוכה היה על צהיה סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר להעלות חימה לנקום נקם נתתי את דמה על צהיה סלע לבלתי הכסות הרי כשאין הדם מכוסה מעלה חימה וממחר לנקום לכך כשהיו נהרגים על קידוש השם בשעת השמר אם ניתו או נשפך הדם לא היו מניחים לכסות אע"פ שהיו צריכים לטוח הבית בסיד אותו המקום שהדם שם לא היו מניחים לכסות (ישעיה כו כא) הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרנוגה וכתיב ארץ אל תכסי דמי ואם תקשה בענין והלא הקב"ה יודע המכוסה כמו המנולה שנאמר (ירמיה כג כד) אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' ולמה ינקום הקב"ה מן המנולה יותר מן המכוסה אלא הקב"ה לפי דעת בני אדם ולפי דבריהם עושה כמו שאמרו (א) ר' מאיר תוכו אבל וקלפתו זרק ואמ' השתא אמר בשם ר' מאיר וכן כשיראו בני אדם הדם ויאמרו הקב"ה ינקום נקמתך ואם יאריך זמן הנקמה יאמרו תימה היאך הקב"ה מתאפק שאינו נוקם וכן מפרשין (דברים כא ט) ואתה תבער הדם הנקי מקרבך וגם כשאין הדם מכוסה מלאכי השרת מקשרנין (שמות יב יג) וראיתי את הדם ומסחתי עליכם של זה שיצחק נעקר ואברהם שלה ירו לשחוט שיצא דמו על המזבח וכתיב (בראשית ט יד) ונראתה הקשת בענן (שם שם טז) וראיתיה לזכור ברית עולם ומה צורך לראייה כדי לזכור והלא אין שכחה לפני כסא כבודו וכתיב (שם ל' כב) ויזכור אלהים את רחל ומה ראייה היה שם וכיון שכתב (דניאל ז י') וסיפרין פתיוו וכתיב (מלאכי ג טז) ויכתב ספר זכרון לפניו אם בעבור שלא יהא נשכח עניין המבול נכתב בתורה ולא יהא שכוח מישראל ואם תאמר בעבור האומות שאין להם תורה גם הם אינם מאמינים על התורה ואינם מאמינים שהיה המבול אלא הקב"ה (תהלים קיא ד) וזכר עשה לנפלאותיו (קהלת ג יד) והאלהים עשה שיראו מלפניו והלא הוא נשבע שלא יהא עוד מבול ואם בעבור שלא יהיה מבול במקום אחר הלא בלא ראיית קשת יזכור אלא וראיתיה לזכור כדי שהצדיקים יזכרו ויברכו ברוך זוכר הברית (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו וכן על נציב מלח ועל כל אשר בפרק הרואה (ב) ונראתה הקשת וזכרתי ידעו העולם שאני זוכר אבל הקב"ה אינו צריך כי אין שכחה לפניו אלא עושה שבני אדם יאמרו הוא זוכר:

תתתשלה. (א) אמרו ליה עכנא עכנא פתח פומך ויכנס בן אצל אביו לא פתחה להם יצתה בת קול ואמרה לא שזה גרול מזה אלא שזה היה בצער מערה הוי עון לקבור (ב) והלא היו קוברין בני המשפחה יחד אלא זאת המערה לא נקבר בה תחילה אלא ר' שמעון בן יוחי והעכנא מיד הקיפה המערה עד שנקבר

תתתשלה. (ה) חגיגה ט"ז ב'. (ג) נ"ד ב'.
תתתשלה. (ה) ב"מ פ"ד ב'. (ג) חסרון הניכר יש כאן אבל מתוך הדברים יובן כוונתו.

בה ר' אלעזר ואחר כך הקיפה ולא נתנה (ג) לר' שמעון בנו להכניסו והלא (ד) בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו ולמה במיתה לא קבלוהו הכל בספר הכבוד אם יד הטובים תקיפה לא היה לקבור אלא צריקים הדומים זה לזה לברם יחדיו: תתתשלו. שאלו לתלמיד הכם שהיה צדיק והיו עמי הארצות נשמעים לו ותלמידיו חכמים לא היו נשמעים לו אצל מי חפצו אמר בין בחיים בין במות אצל מי ששומעין לטובים ומה (א) שאמר ר' מאיר כשהיו שואלין לו אצל מי שהיה ברצון אצל אביו או אצל אחר (ב) כי ר' מאיר ידע שאילמלא (ג) ששמע בת קול שובו בנים שובבים הוין מאחר לא היה חושא (ד) וכשרצה ר' מאיר ללכת אמר לו אחר אל הלך מפני תהום שבת:

תתתשלו. (א) בריזילי הנלעדי אמר (ש"ב יט לח) ואמות בעירי כי הנייה יש למתים שאוהביו [ע"ב] הם הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתם טובה מטיבין להם באותו עולם ונס כשמבקשים מהם הם מתפללין על החיים (א) וכלב בן יפונה נשחטח על קברי אבות:

תתתשלו. (ג) אחד צוה לקבורו בבית הקברות קצת רחוק משאר מתים לקבורו לבר ובקרב זמן קברו מזרעו סביבותיו שמתו זה אחר זה: תתתשלו. אל תהי צדיק הרבה (קהלת ז טז) אם ערב סוכות הוא ויש יהודי שאינו יודע לתקן הסוכה מוטב שיתן לנוי לתקן פן תפול הסוכה בחג אם מעט יהודים בכפר ומת שם יהודי ואין יכולין לעסוק במת כל צרכיו יניחו לנוי לעזור להם:

תתתשמו. על אחד החרימו שלא להתעסק לקבורו ומת והניחו לנוי לקבורו רחוק מן הקברים מי שמת בתשעה באב רוחצין במים חמין. במקום אחד היה נשמע בבית משוררים וכלי שיר בתשעה באב אמרו הזקנים להוציאם אמרו אנהנו מתכוונים כרי שאותם קטנים יתענו ומפני קול השיר לא יהיו חלשים אמרו מוטב שיאכלו ואל יהא שיר שמחה בבית:

תתתשמא. כתיב (תהלים קיט קנו) עת לעשות לה' הפרו תורתך בית הקברות נתנו לשמור ביד נוי והנוי היה זורע מצד אחד עשבים והיה הנוי לוקח וכל מה שמסריח לזבל הארץ ומחה הזקן בידו כי בבית הקברות ראוי להיות כל דבר שריח טוב לו שנאמר (דה"ב טז יד) וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרקחים במרקחת מעשה ומה שאין בבית הקברות בשמים פן יהנו מהם ואין מניחין לנוי להביא שם בהמות לאכול העשבים ואין עושין טיילולין בקרב לבית הקברות: תתתשמב. (ג) כשיש דבר בעיר ומחפשים על המתים שמא יש מהם (א) שבלע הבנר והוא סכנה (ב) או ידיו אין פשוטות שנאמר (איוב כא לג) ואחריו כל אדם ימשוך כל דבר שהוא משום פיקוח נפשות מותר לעשות למת:

(ה) ופול לניל סימן ר"ע. (ג) ט"ז. (ג) ט"ז.

תתתשלו. (ג) צ"ל לר' יוסי בנו. (ד) סנהדרין ק"ה ב'. (ה) ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. (ז) צ"ל ואמר ר' מאיר: אנא מיקריב לרבי קרמי ובתר כן לאבא. (ג) חגיגה ט"ז א'. (ד) שם שם. (ה) סוטה ל"ד ב' ותענית ט"ז א': למה יוצאין לבית הקברות כו' כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים, ובמכות י"א ב': מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב ושוב הרוצח אל ארץ אבותיו כו' ויעוין סימן תקפ"א במג"א סקמ"ז ובשו"ע י"ד סימן קע"ט ש"ך סקמ"ז. תתתשמב. (ה) בלחם הפנים סימן שני"א כתוב: ג"א שבלה. ור"ל שנקבר בתכריכים בלויס. (ג) בספרי האזינו פסקא ש"ט: אמר לו (משה לאהרן) פשוט ידיך ופשוט. במדרש קהלת פסוק כאשר יצא מבטן אמו: הני ר' מאיר כשנברא האדם בא בידים קבוצות כו' ותולך כשמת בידים פשוטות לומר הא לכם כל מה שקניתי מזה למד רבנו שירי המת צריכות להיות פשוטות.

תתתשמנ. כתיב (קהלת נ כא) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה וכתיב (שם יב ז) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה אם הרוח שבני אדם קורין להם נשמה אם יתכן לומר שאם תפול מנכוח לא יזיק לה אם היא של צדיק יש לה בטוב ואין רע כמו שדרה כשהיא בנוף אם אדם נופל כואב לו אם באש יכאב לו אם רעב יחלש אם צמא יחלש ואם רואה באוהביו רעה יצטער ואם כל אלה לא יהיה בנשמה לאחר שיצאה מביתה וממלבושה שהוא הנוף ועוד אם אדם ישן יכולין אויביו לעשות לו רעה כשהוא ישן והנשמה אינה ישינה אם כן למה יהיה הצדיק שבטוב נשמתו באותו עולם בכל הטובות למה יהיה בתחיית המתים ויהיה בנופו שהיה קודם שמת אם יפול כשהוא חי יכאב לו ואם ירעב ויצמא יחלש וצריך לטרוח ולישן ואם יפגעו בנופו מקרה רע יצטער אם כן מוטב היה לו שלא יהיה בתחיית המתים ואם כן מה יתרון לצדיק שיחיה והוא לרע לו אלא הנוף כשתשוב לו הרוח לא יסבול הרעה כי כתוב (ישעיה מג ב) כי תלך כמו אש לא תכוה וכתיב (שם שס) כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישאפוך ורובי הצרות הראשונות נשכחו ונסתרו מעיני וכתיב (שם סה יט) ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה ואשר (א) אמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד וזהו לשאינם צדיקים אבל לצדיקים נמורים כל מיני הנאות במחניהם ד"א קודם כריאת העולם החדש אבל לאחר שיברא השמים והארץ החדשה (ב) אין מלאך המות ומלאכי הבלה נהפכו לרהמים ומלאכים מרחיבים את הלכות לששון ולשמחה ולא יוסיפו לדאבה עוד ונסו יגון ואנחה ואין שכחה בעולם ולא ישכח אדם דברי תורה ויהיה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק וכשיראה את חבירו שהקב"ה מקרבו יותר ממנו להנהיגו מזיו כבודו החיצון שהוא רואה שמה בטובתו וישא [הק' קמ"ב] שהנשמות יוצאות מן הקברות כגון בליל הושענא רבה יוצאות כשהלבנה יוצאת יוצאות ומתפללות וכבר יצאו שנים והחביאו עצמם במקום אחר בבית הקברות ושענו שאחת אומרת לחבירתה נצא ונתפלל יחדיו ויצאו כל הנשמות והתפללו ובקשו רחמים שלא יגזר מיתה על החיים גם אותם שימותו שישבו מדרגת הרעה ובהולי קל ועל כל עניין של חיים ושל מות ועל עצמם למהר לסור דין מעליהם ועל אחרים והגידו לקהלם לשנה אחרת בליל הושענא רבה הלכו שנים אחרים ויצאה מן הקברים רק בתולה אחת שמתה קודם שבת אמרו תצאי אמה איני יכולה מפני כי אבי היה עשיר וירד מנכסיו (ג) וקברה בלא בנר ושמעו שמקצת מן הנשמות אמרו לא ניקבץ יחדיו כי כבר שנים גילו עלינו לרבים אלא כל אחד ואחד יתפלל בקברו שלא ישמעו החיים והגידו לעם וכעסו על אב ולקחו בנדים והלבישו לאותה בתולה ואם התכריכן בלו אין זה מונע את הנשמה שהרי הנוף בלה והנשמה בתוך עצמות המת והונה אף על כל מה שיוצא מן גוף המת (ד) שהרי מעלה בזכורו מביא הרוח על ידי עפר שבולע מן המת: **תתתשמד. ב.** (א) אחד לא ראה בליל הושענא רבה צל ראשו והתענה הוא ואוהביו הרבה צומות ונתן צרקה הרבה וחי כמה שנים אחר כך

(6) פ"ב.

תתתשמנ. (ב) שבת ס"ג א'. (ג) גם רס"ג בספרו האמונות מאמר השביעי כתב כי המתים שיהיו מגווייתם לא ימותו עוד וכן כתב ר' האי גאון בתשובה שנדפסה בספר טעם זקנים יעו"ש. ויעוין תשובת הרדב"ז ח"ב סי' תתל"ט. (ג) עיין ברכות י"ט ז'. קבורה במהצלת של קנים. (ד) עיין סנהדרין ס"ה ב': מעלה בזכורו וברש"י שם: מעלה ומושיב את המת על זכרותו ועי' חוסי' שם ד"ה מעלה. ויעי' שבת ק"ג ב': כל האוכל מעפרה של בכל כאילו אוכל מבשר אבותיו. **תתתשמד.** (ב) בתורות י"ב א': האי מאן דבעי למיפק לאורחא ובעי למידע אי חזר ואתי לביתיה ניקום בביחא דתברא (או דתברא) אי חזי כבואה דכבואה לידע דתדר ולא

כדכתיב (משלי יא ד) וצדקה תציל ממות (ב) כלילא) הושענא רבה חותמין ולכך נקרא בצאת השנה ובשמיני נזרין על הגשמים במה יתפרנסו החיים וכן אחר רפאינו ברכת השנים במה יתפרנס (תהלים לג יט) להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב מינ) שחייב לאחרים לא ירבה בצדקות עד שיפרע ולא יעשה אדם צדקה בדבר שיש בו סכנה. (ג) לאחר ניתנו מנעלים של מת ורצה לתת אותם לעני אמרו (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך אלא תמכרם לנוי שלא יבאו לידי יהודי ותן המעות לעני:

תתתשמה. (ג) רב אחד ראה קרי ביום הכפורים והתענה כל השנה וקרוביו ולאחר שעברה השנה מת (א) הרי הועיל שבן עולם הבא הוא:

תתתשמו. (ג) נשמות יש להם ספרים ערוכים על השולחן כמו שרגילין בחייהם ללמוד בן במותן לומדין. מעשהה) שעברו נוים דרך בית

הקברות כליל שבת וראו יהודי אחד וספרו על שולחנו וקרא בו:

תתתשמו. (ד) א) דלא נימי לרב מיני עלי מכלל שהחי כשמת קובל לפני מי שכבר מת ומודיע שיכניסוהו במחיצתו אלא עת של וועד לרוחות

ואז קובל וועד כשמת התלמיד ועסק בהלכות שמועות רבו יצא רבו לקראתו (ב) ואמר רבינא כי שכיבנא נפק ר' חייה ור' אושעיא לאנפאי לפי שמפרש שמועותיהם ומתרצם:

תתתשמה. (א) ההוא אמנושא דהוה קא מחטט שכני כי מטא למערתא דרב טובי בר מתנה תפסיה בדיקניה אתא אביי אמר ליה בטוחא מינד

שבקיה, שבקיה לשנה אחריתא הדר אתא תפסיה בדיקניה אתא אביי ולא שבקיה עד דאתיה מספרא ונוזיה לדיקניה (ב) קיבל עליו ר' יהודה בן טבאי שאינו מורה הלכה

אלא לפני שמעון בן שטח וכל ימיו של יהודה בן טבאי היה משתטה על קברו של אותו הרוג והיה נשמע קולו כלילה ובסבורין העם קולו של הרוג הוא אמר קולי הוא

תרע שהרי למחר הוא מת ואין קולו נשמע אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי ודילמא בדינא קם בהדיא אי נמי פיוסי פיוסי כמו שיש בארץ דינים וערעורים זה

על זה כך למעלה:

תתתשמה. שילא בר אבינא עבר עובדא כוותיה דרב כי קא נח נפשיה וכו' בפרק בנות כותים במסכת נידה (א) עד שילא אול לרביהיה ואמר

צבית לי וזודתא דלא נימא לרב מיליה עליה צבית ליה וזודתא נח נפשיה דשילא חזו דפרחא אסיא מהאי פורייתא להאי פורייתא אמר שימ רבנן פיוסי פיוסי והיאך

(ב) פ"ג. (ג) פ"ד. (ד) פ"ה. (ד) פ"ו.

מילתא היא ויש להעיר כי שם בהוריות מוזכר עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, וכן כתב בכלבו ס"ב: ונחנו כמה בני אדם לקום ממשיכם כליל יום הערבה ובסתכלים אסיראו על ראשם בלבנה, וכן הזכיר מזה הרמב"ן בפירושו לתורה פרשה שלח בפסוק סר צלם, ובילקוט ראובני פ' בראשית: כליל שמת תורה אם לא יראה צל צל לא יחיה שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו הרי ב' צלמים (ציוני פ' שלח לד). (ג) כ"ב בשבלי הלקט כלל קכ"א: ויום ערבה הוא יום חתימת הדין ובספר המנהיג לאבן הירחי הלכות סוכה אות ל"ח: בהושענא רבא מקיימת חתימת ג' ספרים הפתוחים ברה"ב אבל ברה"ק ורמב"ם ורא"ש לא נזכר כל זה ואמרו על הו"ד רק חתימת הערבה והקפה ד' פעמים, רק בזהר ויקרא ל"ב א': וביומא שביעאה דחג הוא כיומא דדינא דעלמא ופתקין נפקין מבי מלכא, ובזהר ויחי ר"ב ב': ואי זכי בתשובה שלמה כדקא יאות תליין ליה ער ההוא יומא דעצרת דהוא יום שמיני דחג, ובירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח: ואותי יום יום ידרושון זו תקיעה וערבה ופירש ה"ם מפני שר"ה הוא תחלת דין והו"ד חתימת גזר דין. (ג) בחולין צ"ד א': לא יכזיב אדם לחבירו סנדל של מתה כו' מפני הסכנה אבל רש"י שם ברה"ב סנדל של עור בהמה שמתה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטתה.

תתתשמה. (ב) יומא פ"ו א'.
תתתשמו. (ה) נדה ל"ז א'.
תתתשמה. (ה) ב"ב ג"ח א'.
תתתשמו. (ה) ל"ז ב'.

ידע שלא שימות יש דבר שאדם ידע לעשות שבכל עת שיחפץ שימות ואם תאמר והלא אסור לגרום ליקרב מיתתו (ב) מדר' הנינא בן תרדיון שלא רצה לפתוח פיו וי"ל כי שלא ביקש שימות כמו (ג) רבה בר נחמני ובין שראו [ע"ב] (ד) שהדם פורה ממיטה למיטה ש"מ נתפייסו הרי שניהם דיברו דברים קשים (ה) אינ"ה) לאדם לומר אני בן גדולים ואעניש הכירי (ו) אלא יש אפילו עם הארץ שנולד בכוכב מאדים שמעניש ונענשים על ידו ויש שהשעה משחקת לו ועושה רעה לטובים ורואה בשונאיו מה שחפץ לכך לא יתנשא אדם לומר אני אעניש ומי יודע שמא הוא יעניש ויש דברים שאסור אם ירצה ללמוד לאחרים כגון שיוודע לעשות שבכל עת שירצה למות שימות וכן שמדבר למת דבר אחד וימות באיזה שעה שירצה:

תתתשן. פעמים שרוח משל מת בא בהלום להי שילך עמו הרי החי או מורעו ימות או אוהבו ומה יתרון יש למת כי פעמים הממונה שולחו או המת מבקש שיתן לו רשות ללכת אחריו כדי שישב בתשובה או להבין תקנתו שהרי אמר לחוקיה (מ"ב כ א) צו לביתך כי מת אחת (קהלת ז ב) והחי יתן אל לבו לעשות תשובה:

תתתשנא. (ג) לא יצוה הרב לתלמידו והאב לבנו מה שהוא סכנה לו ואין הבן חייב אם עבר על דברו והתלמיד אינו חייב אם עבר על דבריו של הרב כגון אם אחד חולה וישמו ראובן והבן או התלמיד שמו ראובן ורצו האב או הרב לשלוח אותו לאותו בית שאותו חולה שם והבן אינו רוצה ללכת שם לפי ששמו כשם החולה היה מעשה ואמרו הדין עם הבן ואינו חוטא הבן שנאמר (דברים ד ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאד והאב חוטא ששולחו ומה שאמרו (א) לא נצרכא אלא לבן גילו לבקר החולה שמקצת חוליו יקח אבל לא ימות בו וכן בבית אחד היה חולה וכשהויע שהיקל לחולה מיד היה אחר חולה מן אחר לאחר הולך החולי וביקשו לאחר שלא היה מן הבית שישן שם אמרו לו שלא לישן שם שמא יקבל הוא החולי עליו ואינו חוטא בזה אתרא (ב) דשכיח היוקא שאני. אמרו לא נצרכא אלא לבן גילו שמבקר אותו אם חולה הוא אבל אם שמו כשמו פעמים היה מעשה ומת (ג) ואין דוחין נפש מפני נפש:

תתתשנב. אחד היה חולה עד מות מן חולי אשתא צמירתא שקורין מלני בלעו בא אחד ששמו כשם החולה והויע החולה וחלה הנכנס לבקרו ומת ונחרפא החולה ובאותו יום שמת אותו הנכנס לבקרו ששמו היה כשם אותו הנחרפא היה זה החי הנחרפא בכל שנה מתענה לפי שבמיתתו נפרה זה שאם לא נכנס זה היה מת וכשמת זה תחתיו נותן זה כופרו כיון שקרב מיתתו בעבורו היה מתענה בעבורו אע"פ שלא פשע בו:

תתתשנג. ראובן חלה והתענה שמעון וביקש חתונות עד שנתרפא וכשחלה שמעון חייב ראובן גם הוא להתענות עליו והוא שלא התענה מפני שהיה צריך לו אבל אם התענה שמעון מפני שהוא צריך לחיי ראובן שראובן מפרנסו או אין ראובן צריך להתענות על שמעון שחלה אבל אם אין שמעון צריך (b) נדננס סימן מ"ז. (ג) כעין זה לעיל סימן קע"ט.

(ג) ע"ז י"ח א'. (ג) ב"מ פ"ו א': אמר חננאל נפשא דההוא גברא. (ד) צ"ל שהדסים והוא אסא הנזכר שם כמו שפרש"י בד"ה דקא פרח. (ה) עיין ברכות כ"ז ב': נוקמיה לר"י: דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות. (ו) בשבת קנ"ו א': האי מאן דבמאדים כו' מר גמוי עניש קמיל. ועי"ש קכ"ט ב' ברש"י ד"ה דקיימא ליה מאדים כו'.

תתתשנא. (b) נדרים ל"ט ב'. (ג) פסחים ח' ב'. (ג) סנהדרין ע"ב ב'.

לראובן והתענה לא יתכן שיהא כפוי מוכה ראובן היה צריך נמור וחלה והתענה שמעון להקב"ה להחיות את ראובן ואחר כך חלה שמעון ושמעון רוע מעללים ואיך יתענה ראובן על שמעון אלא יתפלל כדי שהקב"ה ישם בלב שמעון להשיבו בתשובה שלימה ולרפואה וכתוב (ישעיה ו י) ושב ורפא:

תתתשנ"ד. (ב) אחד מת אביו בארר הראשון והבן היה מתענה באותו יום שמת אביו (א) ובשנה פשוטה היה מתענה בשבת ובארר מספיקא: **תתתשנ"ה. (ג)** (א) אין אדם שצריכין לו הרבים רשאי לסנף את עצמו אם רבים לומדים לפניו או מליץ למלך ולשרים ולשופטים וכל כיוצא בהם כי אם לא יוכל לדבר אחרים מפסידים:

תתתשנ"ו. (ג) מעשה בחסיד אחד שהיה בימי החמה שוכב לארץ בין הפרעושים ובימות החורף היה משים רגליו בכלי מלא מים עד שהיו רגליו דבוקים בקרה אמר לו חבירו למה אתה עושה כך הלא כתוב (בראשית ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש ולמה אתה מסתכן בנפשך אמר לו לא חטאתי עון כל כך ואי אפשר שלא חטאתי בעונות קלות ובשביל זה לא הייתי צריך לעשות לי ייסורין אלא (א) משיח סובל עונות שנאמר (ישעיה נג ה) הוא מחלל ממשעונו וגם הצדיקים נמורים סובלין ייסורין איני הפך שיסכול אדם עונותי אלא אני ועוד [דף קמ"ג] אעשה חסד לרבים כשהצדיקים סובלין ייסורין נהנין רבים כגון (ב) מייסורי ר' אלעזר ב"ר שמעון ורבינו הקדוש היו נהנין העולם וכאילו בידים עשו להם (שם שם יב) לכן אחלק לו ברכים אמרו לו תלמידיו אעפ"כ אנו יריאים שמא תיענש ומת האיש והיה תלמידו חושב בלבו כיון שעשה לעצמו ייסורין יכול להיות שמתוך ייסורין מת כי התלמיד היה רואה הייסורין פעמים היה משליך אש על בשרו והיה מוטל למטה והיה אומר לו התלמיד הרי אתה מתבטל מדברי תורה וזה עון לאחר מות החסיד היה התלמיד מצטער שמא יחשב לו עון באותו עולם הלך ונשתטח על קבר אותו חסיד וביקש ממנו להודיעו בחלום על דבר הייסורין אם נענש או אם מקבל שכר וכאילו החסיד בחלום אמר לו בא עמי ואראך והביאו בנן עדן אמר לו אנה מקומי אמר לו באותו מקום ואם תעשה יותר זכויות תהיה למעלה אמר התלמיד אנה מקומך אמר לו באותו מקום נכוה אמר לו תראני מקומך אמר לו עדיין לא תוכל לראותו לא עשית זכויות הרבה שתוכל לראות מקומי והיה התלמיד כך שמה על אורה גדולה שהיה שם ולא זכה לראות מקום רבו וידע התלמיד שלא היה נענש:

תתתשנ"ז. (ד) אחד ירא שמים חלה והיה בוכה בחוליו אמר לא מפני הנאת עצמי אני בוכה אלא שכל זמן שאני חי אני מוכה את הרבים (א) וכן משה רבינו בעבור הנאתו לא אמר (דברים ג כה) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וכי בעבור הנאתו היה מבקש אלא אמר אני אם אהיה בארץ אוכה את ישראל והקב"ה ענהו ואמר אם צריך מת וכיוצא בו עומד אחריו הרי כאילו לא מת וכתוב (קהלת א ט) מה שהיה הוא שיהיה (ב) וכתוב (שם שם ה) וזרח השמש ובא השמש וכתוב (שם שם ד) דור הלך ודור בא והארץ לעלם עמדת (משלי י כה)

(ב) כסול לעיל סימן ל"א, ונדפס הוא בסימן תשי"ב. (ג) ונעין זה נדפס סי' תרי"ז ובכ"י סי' ס"ח. (ד) תקל"ח. (ה) תקל"ד.

תתתשנ"ח. (ה) יעוין מו"א סי' תקס"ח סק"כ.
תתתשנ"ה. (ב) מקור דברי רבנו בתענית כ"ב ב' ויעוין או"ח סי' תקע"ב במג"א סק"ג.
תתתשנ"ו. (ה) סנהדרין צ"ח א'. (ג) ב"מ פ"ה א'.
תתתשנ"ז. (ה) יעוין סוטה י"ד א'. (ג) קדושין ע"ב ב'.

וצריך יסוד עולם כאילו הרב בחיים אבל מי שיודע מה שאין אחרים יודעים ולא לימדם לתלמיד כאילו (איוב ט ז) ועמודיה יתפלצון וזהו (שם שם ד) המעתיק הרים אילו הרבנים ולא ידעו התלמידים מה שידע הרב והעתיק אותם אשר השכם באפו ועמודיה יתפלצון (ג) ר' חנניה הוה מסתמך בר' חייא בר בא בצפורין חמא כל עמא פריי אמר למה כל עמא פריי אמר ליה ר' יוחנן יתיב דרש בי מדרשא דר' בנייה וכל עמא פריי [מישמעיניה אמר בריך רחמנא דחמי לי פירין] עד דאנא בחיין מי שיש לו תלמיד טוב או בן טוב ולומדין בחיין ומלמדים יברך הקב"ה שזיכהו לראות המעתיק הרים הורים הרבנים ולא ידעו התלמידים חכמת הרבנים ועמודיה יתפלצון: תתתשנה. חסיד אחר צוה לבניו אמר להם אלה ספרים ואלה הפצים נשאר ביד אבי ולא של אבי היו אלא של אדם מבבל ומת ועתה אם תהיה

ידכם משנת תתנו שווים לעניים הגונים בשביל נפשו ואחר כך אין לכם עון: תתתשנמ. (ה) מי שיש לו עבד או שפחה בבית נזיה או יהודית ובעל הבית צוה לבנו הזהר שלא תשיב אותם לצאת ואמרו לבן תקלה בא על ידיהם שהם עושים סרסור לעבירה שאל להם מה לעשות אמר (א) מצוה לקיים דברי המת ובדבר שלא יבא לידי עבירה אבל אם בא לידי חטא לא יעשה: תתתשנמ. (ג) אחד צוה לבנו לעשות נישואין לאחר שלשים יום למיתתו ואמרו (ג) לעשות כאשר צוה אבל כלי שיר לא ישמע בבית:

תתתשנמ. (ד) בבית אחד מת תלמיד חכם והיו הפצים לעשות נישואין אמר זקן אחד איך יתכן לעשות נישואין בחדר שמת בו תלמיד חכם מחדש (שי"ב א כא) הרי בגלבע אל טל ואל מטר וכתוב (ישעיה נז יב) ונצבאה שכר והיה כזה יום כתר וסמך לו (שם נז א) הצדיק אבר ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מכין כי מפני הרעה נאסף הצדיק וסמך אחריו (שם שם ג ד) ואתם קרבו הנה בני עננה זרע מנאף ותונה על מי תתענוגו ונז:

תתתשנמ. (ה) אחד שונא לחבירו ומת חבירו אמר השונא אני רוצה לצאת כשיוציאו אותו אמר זקן אחד גם המת יתכבד כך. בעבור שנאה ואיבה לא ימנע אדם מלצאת כשמוציאין את שונאו רק אם צוה החולה אל תניחו לפלוני להתעסק בו אל יתעסק בו:

תתתשנמ. (ו) אין מניחין לראות לגוים את המת בקבר נזי אחר שר שביקש ליתודים לפתוח הארון אשר היה בו ספרי תורות אמר להם זקן אחד אל תפתחו ולא תראו לו כי (א) חזקיה חטא בזה שהראה את הארון לשרי המלך [עייב] בבל ומי שמראה ספרי תורה בארון לגוים ראוי לחפש אחריו לאחר מותו מי שרואה ספר תורה בארון בחלום מניד לו על המת לפי שכתוב (דברים י ה) ואשים בארון הלוחות אשר עשיתי ויהיו שם כאשר צוני ה' כך היה צריך לומר ואשים את הלוחות בארון כאשר צוני ה' [אבל ויהיו שמה] אנה צוהו אלא צוני, שכל הכלים עשה שלמה (ה) מקל"ח. (ג) מקל"ז. (ב) ענין זה נעיל סימן חסיד"ה. (ד) מקל"ח. (ה) מקל"ז. (ו) מקל"ז.

(ג) ירושלמי הוריות פ"ג ה"ד.

תתתשנמ. (ה) בתשובות שבות יעקב ח"א סי' קס"ח כתוב דרוקא בנכסיו וירושתו מצוה לקיים דברי המת, אבל בשאר מילי לא, וראייה לזה מכתובות ק"ג ב' שלא קבל ר' חנינא לישב בראש.

תתתשנמ. (ה) פרקי דר"א פנ"ב ילקוט מ"ב רמז רמ"ה וכן פירש"י מ"ב כ' מ"ז מובא בשכנה"ג וי"ד סי' רפ"ב בהגהות המור"ם אות כ"ג, ויעוין יו"ד סי' רצ"א דרמ"א מתיר לתת מזוזה לעכו"ם במקום דאיכא לחוש לאיבה, וראיתי מרבי ששלח לארסבון מזוזה, פאה פ"א ה"א, ויעוין סנהדרין ק"ב ב': מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה כו' והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך לאו ס"ת ויעוין במהרי"ל הלכות מזוזה דאסור למסור לעכו"ם

כמו משה רק ארון אחר לא עשה שאין להוציאם ולשום בארון אחר (דברים י ו) שם מת אהרן ויקבר שם שאין משימין את המת מארון לארון ואין מניחין לראות לגוים את המת בקבר וכתוב (בראשית נ ב) ויצו יוסף את עבדיו את הרופאים לחנש את אביו את עבדיו הצדיקים ראוי הצדיק שלא יעסקו בו אלא צדיקים כדכתיב (שמות יג יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו(ה). כתיב (בראשית נ יב) ויעשו בניו לו כן כאשר צוה(ב) שצוה שבניו ישארוהו ולא בני בניו כי נשאו נשים מכנענים ומה בכך שבשביל כך לא רצה שינעו במסתו והלא כתיב ויצו יוסף את הרופאים לחנש את אביו הרי ננעו בו ובני בניו לא ינעו במסתו(ג) ואם תאמר בחנטה אי אפשר אם לא ינעו בו אבל במיטה איפשר על ידי בניו ויש אומרים ויצו יוסף את עבדיו הרופאים לא נאמר כי עבדיו לא היו רופאים אלא שצוה לעבדיו שיהיו עם הרופאים להזהירם שלא ינעו בנופו של יעקב אלא בניו והרופאים מורין לבניו לעשות לו כך וכך ועבדיו רואים שלא יחסרו דבר שבניו לא יראוהו דבר אחר כך אמר ויצו יוסף את עבדיו הגרים הצנועים עם הרופאים שהרופאים יחננו והעבדים ישמרו שלא יחשדו אותם ההרשומים וישאלו ממנו עתידות כמו הנשאל בנולגות או שמעלה בזכרו כי מצריים דרכם לשאול באוב ויאמרו כיון שיעקב נביא ויודע מה יקרא באחרית הימים מוטב שנשאל מן הנביא שיוודע מה שבאחרית הימים יהיה כדכתיב (שם מט א) ואנידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים ולכן ויצו יוסף את עבדיו להיות את הרופאים ועבדיו לא עשו שום דבר שהרי כתיב (שם נ ב) ויחננו הרופאים את ישראל אלא לשמור שלא ישאלו לו באוב(ד) ולכן צוה לשאה אותו משם מיד לאחר שיחננוהו ולפי שמשה רבינו נקבר בארץ קרוב לארץ מואב (ה) ואם ידעו אנה נקבר יהיו מעלין אותו באוב לפי שיוודע כל סתרי עליונים ולכן (דברים לד ו) ולא ידע איש את קברתו וקשה למת כשמעלין אותו כמו שנאמר (ש"א כה ט) למה הרגתני לעלות אותי ולכן אמר (תהלים טו ט) אך בשרי ישכן לבטח:

תתתשסד. יצחק אבינו אמר (בראשית כו ב) לא ירעתי יום מותי וכתוב (שם שם ד) בעבור תברכך נפשי בטרם אמות ולמה לא ברכו בפני כמה שנים קודם לכן שמא יחטא אחר כך לאביו אבל כשעבר לאביו עד יום מותו הרי אין לומר עוד יחטא ועוד כשהצדיק מכרך לפני מותו ואחר כך הולך לבית עולמו הרי מבקש להקב"ה שיקיים דבריו ולכן בירך יעקב לבניו סמוך למיתתו ולכן (דברים לג א) וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו מיד ימות ולא יחטאו לאחר הברכה קודם מותו ויבקש מלפני הקב"ה כשימות שיקיים דבריו וכן אמר אליהו לאלישע (מ"ב ג ט) שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך כי לא מצאתי בך עולה וכיון שאלקח ותראה כי אז אבקש והיא תהילת השאלה שאבקש ויקיים דברי:

(ב) ע"כ סימן קל"ג.

מוזהר. (ג) כן מובא ברש"י ויחי מ"ט כ"ט ומצוין שמה בראשית רבה, אבל במדרש שם פ"ק איתא: שלא יגע מצרי במסתו, ובני בניו לא נזכר, רק בילקוט ויחי רמז קס"א: אמר אל ישעון מסתי אחר מבני בניכם שיש בהם מכות כנען שנאמר וישאל בן הכנענית, ובמדרש לקח טוב ויחי מ"ט כ"ט: אמר להם אל יסבלו בניכם את מסתי אלא אתם בעצמכם. (ג) אולי צ"ל: ואפשר לומר בחנטה כו' ובכ"ר פ"ק: מי חננו כו' ר' יהודה אומר רופאים חננו אותו ור' פנחס אמר שבטנים חננו אותו כו'. (ד) במדרש שם פצ"ו: מפני מה ביקש יעקב אבינו שלא יקבר במצרים שלא יעשו אותו עבדים שבשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד. (ה) בילקוט ראובני ברכה בשם הפסיקתא: וממני מה לא נודע מקום קבורתו של משה כדי שלא יהיו ישראל הולכים ומניחים שם ב"ה ומזכרים ומקטרים שם וכדי שלא יטמאו העכו"ם את קברו בפסילתם ובתועבותיהם.

ספר חסידים

תתתשסה. מעשה שהביאו לפני צדיק שנטה למות את בניו לברכם אמרו לו שים ירך עליהם וברכם ולא רצה אמרו לו והלא יעקב עשה לאפרים ומנשה ומשה כרך את כל ישראל אמר להם (א) כבר קבלו לקיים את התורה לפני משה אבל אלה למה אברך את שראוי לקללה:
 תתתשסו. (ב) אחד צדיק היה נוטה למות ובא אחד שנעשה לו ולאשתו כשפים שלא היתה הרה וביקש בשילך לפני הקביה תחילה שיבקש לו שתהר וגדר לו ומת באותה שנה התירה הכשפים לו והרתה:
 תתתשסז. (ג) מי שנטה למות ידברו דברי תורה עמו כדי שתצא נפשו בדברי תורה שכן עשו (א) לר' אליעזר:

גם כאן כתוב ענייני תפילה:

תתתשסה. (ג) [דף קמ"ד] כתיב (ש"א א יז) ואלהי ישראל יתן את שלחך אמר אם את שואלת בן ויהיה צדיק וצדיקים יצאו ממנו יתן ואם רשעים ולא צדיקים לא יתן שאלתך. שלחך כתיב חסר א' אם את מתפלל לטובה לך או לאחרים יתן ואם לאו אם את מבקשת נקמה מפנינה לא יתן א"ך) לאדם לומר לאדם אחר יתן את שאלתך שמא יבקש נקמה או שימסרו אויביו יהודים בידו או שמא יבקש רעה ליהודי למה אמר ואלהי ישראל לפי שאמר יתן לך בן שיהא טוב להקביה ולישראל בשמואל כתיב (שם ב כו) והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים: (א) והקביה מתפלל יהי רצון מלפני שיגלגלו רחמי על מידותי וכו' מכאן שהוא טוב שיאמר אדם בכל יום יהי רצון מלפניך שתמצא נחת רוח מלפניך ויגדלו רחמך על מידותיך ותתנהג עם בניך במידת רחמים ותכנס להם לפניך משורת הדין וכן אמר לר' ישמעאל (ב) ברכני ואמר לפניו תפילה זו: כתיב (תהלים קיט ז) אורך בישר לבב בלמרי משפט צדקך לפי שהקביה נותן לו לב ישר דין ישר לכך היה מודה להקביה שנתן לו ישרת לב (ג) שהלכה כמותו שאינו טועה בדבר הלכה:

תתתשסו. כשמביאין להכם שום שאלת איסור והיתר או שום עצה יאמר תחילה יהי רצון מלפניך בוראי שתוריני דרך ישרה שלא יכשלו על ידי ותורת אמת יהיה בפי ועולה לא ימצא בשפתי:
 תתתשסז. גוים שבשני עירות הלכו למלחמה זה על זה אמרו שבעיר הזאת אם ננצח למלחמה ונכבוש את העיר ננוול כל איש חי ויהודים היו שם וכן אמרו הגוים שבזאת העיר ושלחו להכם אילו ואילו ואמרו הסכמנו לקבל תענית והיאך נתפלל אם נתפלל אנחנו על עם שבעירו הרי יריעו ליהודים שכאזנה העיר ומקצתם היו אומרים נתפלל על עם שבעירו שהרי אמרו (א) חייך קודמים לשל חבירך אמר להם החכם מעיתם שהרי כתיב (זכריה יב ה) אמצה לי יושבי ירושלים (ב) סע"ז. (ג) סע"ח. (ד) סע"ד. (ה) סע"ה. (ו) ע"כ.

תתתשסה. (ב) ספחים ג"ו א': כשם שבלבך אינו אלא אחד. כו'.
 תתתשסו. (ב) סנהדרין ס"ח א'.
 תתתשסז. (ב) ברכות ו' א'. (ג) שם ז' א'. (ד) סנהדרין צ"ג ב': שהלכה כמותו בכל מקום.
 תתתשסח. (ב) כ"מ ס"ב א'.